

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КАФЕДРА ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

**До захисту допустити:
Зав.кафедри**

«__»_____20__р.

**Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
«КОГНІТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ У
ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ НОВОГРЕЦЬКОЇ,
УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ»**

Студентки факультету грецької
філології та перекладу
спеціальності «Філологія»
освітньо-професійної програми
«Філологія. Мова та література
(новогрецька)»
освітнього ступеня «Магістр»
Карасір Олени Миколаївни
Науковий керівник:
Жарікова Юлія Валентинівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри грецької філології
та перекладу
Рецензент:
Артьомова Євгенія Олександрівна,
кандидат філологічних наук.,
доцент кафедри іноземної мови за
професійним спрямуванням
Національного педагогічного
університету імені
М.П. Драгоманова

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«__»_____20__р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ	
ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ.....	10
1.1. Теоретичні аспекти фразеології.....	10
1.2. Фразеологізм як лінгвістична одиниця.....	17
1.3. Фразеологія у світлі нових лінгвістичних парадигм.....	22
1.4. Контрастивна фразеологія як розділ контрастивної лінгвістики.....	27
1.5. Національно-культурна специфіка фразеологічних одиниць.....	34
Висновки до розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФО НА	
ПОЗНАЧЕННЯ КОГНІТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ У	
НОВОГРЕЦЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА	
АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ.....	
2.1. Фразеологія когнітивної діяльності людини.....	40
2.1.1. Фразеологічні одиниці, що позначають	
різні відчуття.....	45
2.1.2. Фразеологічні одиниці, що характеризують процеси	
сприйняття.....	54
2.1.3. Фразеологічні одиниці, що характеризують	
процеси пам'яті.....	59
2.1.4. Фразеологічні одиниці, що характеризують	
процеси уяви.....	63
2.1.5. Фразеологічні одиниці, що характеризують мисленнєву діяльність	
та інтелектуальні здібності людини.....	66
2.1.6. Фразеологічні одиниці, що характеризують мовленнєву діяльність	
людини.....	73
Висновки до розділу 2.....	82

ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	90

ВСТУП

Упродовж усієї історії людства мова об'єктивно відображає його життя та діяльність. Вона є свідком і чудодійним дзеркалом, що відбиває багатогранне життя людей. Суспільство не може існувати без мови, як і мова без суспільства. Разом з суспільством розвивається й сама мова. Зміни в суспільному житті завжди знаходять своє відображення в мові, відображаючись в словах, словосполученнях і реченнях. Оригінальність мови виявляється насамперед у фразеології – надійній скарбниці здобутків культури та звичаїв. Завдяки емоційно-експресивній силі та самобутності фразеологізми є довговічними виразово-комунікативними засобами мови, вони є квінтесенцією її національної самобутності.

Контрастивний аналіз когнітивної фразеології в новогрецькій, англійській та українській мовах дозволяє не тільки описати важливі фрагменти мовних картин світу, а й визначити характеристики пізнавальних процесів у новогрецькій, англійській та українській мовних культурах.

Когнітивна лінгвістика міцно зайняла своє місце в парадигмі концепцій сучасного світового мовознавства. Саме її виникнення і бурхливий розвиток на сучасному етапі є характерною рисою мовознавства рубежу ХХ–ХХІ століть. Яскравими представниками цієї галузі в зарубіжному мовознавстві є Р. Джекендофф, М. Джонсон, Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Дж. Міллер та ін.

У сучасному вітчизняному та російському мовознавстві когнітивна лінгвістика представлена роботами таких вчених як, В.З. Демьянков, О.О. Селіванова, О.С. Кубрякова, В.А. Маслова, З.Д. Попова, І.А. Стернин, С.А. Жаботинська та ін.

Когнітивна лінгвістика оперує одиницями, особливими за своєю природою, які є носіями різноманітної інформації і повністю або частково матеріалізуються в мові. Для найменування цих одиниць використовується термін «концепт».

Сучасні дослідження з когнітивної лінгвістики спрямовані на експлікацію концептів, які утворюють концептосферу, в якій зберігаються знання, результати людської діяльності і ментальних процесів. Когнітивна лінгвістика в такому розумінні є наукою про закономірності організації та функціонування ментально-мовного інформаційного простору.

Дослідження присвячене аналізу ФО на позначення когнітивних процесів людини у новогрецькій, українській та англійській мовах. Зважаючи на те, що фразеологія — це порівняно нова лінгвістична дисципліна, слід зазначити, що великий пласт цієї галузі мовознавства залишається невідомим сучасним дослідникам, тим більш, що у сучасній елліністиці фразеологічний міжрівень мовної системи, його обсяг та якісний склад одиниць є маловивченим. Науковий пошук у цих напрямках продовжується. Досить плідними є дослідження вітчизняних (зокрема російських та українських) мовознавців. Розробкою питань теорії фразеології займалися В.В. Виноградов, Є.Д. Поліванов, Л.А. Булаховський, В.Л. Архангельський, В.М. Мокієнко, В.П. Жуков, О.М. Мелерович, В.Г. Гак, Л.Г. Скрипник, М.Ф. Алефіренко, Л.Г. Авксентьєв, М.Т. Демський, В.Д. Ужченко, В.М. Телія. Такі лінгвісти як О.І. Смирницький, О.В. Кунін, Н.М. Амосова, досліджували фразеологію англійської мови. Серед грецьких мовознавців, що вивчали фразеологію новогрецької мови, треба відзначити М. Триандафілідіса, К. Мітулу, С. Сіміонідіса та Д. Томбаїдіса.

Мета дослідження – виявлення специфічних мовних засобів вираження різних складових мисленнєво-пізнавальної діяльності людини в порівняльному аспекті.

Досягнення мети дослідження вимагає реалізації таких **завдань**:

- 1) охарактеризувати категорії зіставної лінгвістики, методи і аспекти її вивчення;
- 2) виявити семантичні особливості фразеологічних одиниць досліджуваних мов;

3) розробити класифікацію фразеологізмів, що відображають когнітивну діяльність людини на матеріалі новогрецької, англійської та української мов;

4) зіставити характеристики фразеосемантичних мікрополів «Відчуття», «Сприйняття», «Пам'ять», «Уява», «Розумова діяльність та інтелектуальні здібності людини» і «Мовленнєва діяльність людини» у новогрецькій, англійській та українській мовах.

Об'єктом дослідження стали фразеологічні одиниці на позначення когнітивної діяльності людини новогрецької, української та англійської мов, **предметом** – семантичні, структурні та національно-культурні особливості ФО української, новогрецької та англійської мов.

Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю комплексного дослідження фразеологічної номінації, під якою в сучасній мовознавчій науці розуміють найменування сутностей матеріального та ідеального порядку з використанням вже наявних у мові засобів, які зазнали повного або часткового переосмислення. Також актуальність зумовлена підвищеним інтересом мовознавців у виявленні семантичних, структурних та національно-культурних особливостей новогрецьких, українських та англійських ФО на позначення когнітивної діяльності людини, тим більш, що фразеологія новогрецької мови – майже недосліджена галузь грецького мовознавства.

Методи дослідження. Методологічною базою дослідження є вчення про соціальну сутність мови, теорію пізнання, діалектичну єдність форми та змісту, мови та мислення.

У роботі комплексно використовуються такі методи і прийоми:

- метод теоретичного аналізу літератури та критичного аналізу досліджень з даної проблематики;

- метод вибірки, лінгвістичного спостереження та опису використано з метою інвентаризації, систематизації та класифікації досліджуваних мовних одиниць;

- аналіз словникових дефініцій, який дав можливість виокремити складові фразеосемантичних полів;

- зіставний аналіз дав змогу дослідити подібності та відмінності у семантичних особливостях ФО на позначення когнітивної діяльності людини.

Матеріалом дослідження стали 500 ФО новогрецької мови, 610 ФО української мови, 700 ФО англійської мови, виокремлені у результаті суцільної вибірки з фундаментальних лексикографічних та фразеографічних джерел новогрецької, української та англійської мов.

Наукова новизна визначається тим, що це одна з перших спроб комплексного підходу у грецькій фразеології до аналізу ФО на позначення когнітивної діяльності людини з урахуванням особливостей їх форми і змісту, семантичної структури та лінгвокультурологічної специфіки у порівнянні з українською та англійською мовами.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що окремі висновки та положення сприятимуть розв'язанню актуальних проблем загальної теорії української, новогрецької та англійської фразеології, теорії фразеологічної семантики, національно-культурної специфіки ФО, порівняльного та лінгвокультурологічного аналізу фразеологізмів.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання даних, отриманих в результаті дослідження, для подальшої детальнішої розробки та огляду фразеологізмів на позначення когнітивної діяльності людини у світовій фразеології. Основні положення та висновки можуть бути включені до розробки лекцій і семінарських занять з лексикології сучасної новогрецької мови, а також спецкурсів «Лінгвокультурологія» та «Порівняльне мовознавство». Положення роботи та її практичні результати можуть бути використані на заняттях з новогрецької мови у вищих навчальних закладах, у практиці перекладу, при написанні методичних рекомендацій, у навчальній лексикографічній практиці. Запропонована

класифікація ФО може стати основою для створення ідеографічного словника фразеологізмів трьох досліджуваних мов.

Апробація результатів дослідження здійснювалась два роки поспіль на засіданнях декади студентської науки у Маріупольському державному університеті. Основні наукові положення та висновки роботи були викладені і схвалені під час проведення студентської конференції «Актуальні питання грецької філології та перекладу», міжнародної студентської науково-практичної конференції «Актуальні питання лінгвістики, світової літератури та художнього перекладу» на базі Львівського національного університету ім. І. Франка.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі обґрунтовується вибір теми, об'єкта та предмета дослідження, пояснюється його актуальність та новизна, формулюються мета та конкретні завдання дослідження, подається структура дослідження, а також визначається теоретична та практична цінність роботи.

У першому розділі «Основні положення фразеологічної теорії» детально розглядається наука фразеологія, її головні завдання. Також у розділі з'ясовується поняття «фразеологізм» як одне з найважливіших у лінгвістиці, його ознаки та роль у відображенні національно-культурної специфіки мови, наведені нові напрямки вивчення фразеології (антропоцентрична, когнітивна фразеологія тощо), зазначається поява та розвиток контрастивної фразеології, нащадка порівняльно-історичного напрямку лінгвістики.

Другий розділ присвячено порівняльному аналізу ФО на позначення когнітивної діяльності людини у новогрецькій, українській та англійській мовах. Досліджуються фразеологічні одиниці, що позначають різні відчуття, характеризують процеси сприйняття, пам'яті, уяви, розумову діяльність та інтелектуальні здібності людини, а також мовленнєву діяльність людини.

У загальних висновках узагальнюються основні результати проведеного дослідження, окреслюються його подальші напрямки.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ

1.1. Теоретичні аспекти фразеології

Кожна розвинена мова, як відомо, має у своєму складі значну кількість стійких словосполучень – фразеологізмів, що вживаються носіями мови завжди у звичному, усталеному виді. Саме вони найвиразніше передають дух і нев'янучу красу мови, яку витворив народ протягом віків для потреб спілкування в усній та писемній формах. Оскільки мова, як і кожне суспільне явище, безперервно розвивається, разом із нею в постійному русі перебуває й її фразеологічний фонд. Фразеологія національної мови збагачується і вдосконалюється, вбираючи в себе безцінні скарби із приказок і прислів'їв, афоризмів і професіоналізмів, анекдотів, дотепів і каламбурів, мовних штампів і кліше, – з усього того, що впродовж багатьох віків плекає і зберігає у своїй пам'яті носій мови – народ.

Сьогодні важко виділити у лінгвістиці аспект дослідження, який не розглядався б вітчизняними або зарубіжними вченими. І тим не менш, сфера фразеології є тією областю, де вирішені ще далеко не всі питання.

Фразеологічні одиниці як особливі мовні знаки належать до складних і суперечливих явищ мови. Для проникнення в сутність цього мовного феномена необхідний комплексний підхід, який враховував би дані різних мовних дисциплін, адже компонентний склад, семантика, морфологічні та синтаксичні властивості ФО – складні і цікаві тим, що вони слугують яскравим доказом живого розвитку фразеологічної підсистеми мови [3, с. 45].

Термін «фразеологія» в буквальному сенсі означає «вчення про звороти мови» (від грец. *φράσις* – спосіб вираження, зворот, *λόγος* – слово, вчення). «Таке багатозначне, по суті, визначення терміну «фразеологія» збереглося й до наших днів. Термін «фразеологія» вживається для назви розділу лінгвістики, що вивчає всі фразеологічні звороти, незважаючи на характер їх

граматичної будови і значення. Фразеологією також прийнято називати й сукупність усталених виразів» [52, с. 15]. Крім того, термін вживається для позначення прийомів словесного вираження, притаманних певній соціальній групі, якомусь авторові, діалекту тощо [35, с. 11].

Початок формування фразеології як науки пов'язують з ім'ям швейцарського вченого Шарля де Баллі. Баллі вперше систематизував поєднання слів у своїх книгах «Французька стилістика» і «Загальна лінгвістика та питання французької мови». Думки Баллі щодо систематизації сталих виразів пізніше лягли в основу виділення фразеологічних зрощень і розробки теорії еквівалентності фразеологічної одиниці слову. З часу Баллі дослідження фразеології зробило крок далеко вперед. Але робота великого вченого, написана на зорі вивчення фразеології, сприяла подальшому розвитку фразеологічних досліджень [10, с. 5].

Поліванов Є.Д., відомий російський мовознавець, вважав, що фразеологія «посяде відокремлену і стійку позицію (подібно до фонетики, морфології тощо) в лінгвістичній літературі майбутнього – коли у послідовній постановці різноманітних проблем наша наука буде позбавлена випадкових прогалин» [7, с. 7]. Ларін Б.А. був першим вченим після Поліванова Є.Д., котрий знову підняв питання про фразеологію як лінгвістичну дисципліну. «Фразеологія як лінгвістична дисципліна знаходиться ще в стадії «прихованого розвитку»... але вона ще не оформилася як зрілий плід підготовчих праць. ... А виділення такої дисципліни нам вже необхідно, бо всім зрозуміла дилетантська безпорадність, різнобій і безуспішність попутного, випадкового розбору цього матеріалу в лексикографії, стилістиці, синтаксисі» [36, с. 200–201].

У 40-х роках ХХ ст., базуючись на теорії Ш. Баллі, свою концепцію розробив В.В. Виноградов. Згідно цієї теорії, стійкість фразеологічної одиниці є наслідком її семантичної цілісності; у ФО значення цілого ніколи не дорівнює сумі значень елементів; ступінь семантичного поєднання слів-компонентів і співвідношення семантики всього вислову із семантикою його

окремих складників є основою виділення головних типів ФО. Гучного резонансу набуласемантична класифікація фразеологізмів В.В. Виноградова та його розробка категорії зв'язаності значень.

Послідовники досліджень В.В. Виноградова утворили виноградівську школу (1946 – середина 60-х років ХХ ст.), до якої входили В.М. Архангельський, О.П. Бабкін, М.М. Шанський, В.О. Жуков, Р.А. Попов, І.М. Чернишова. Були з'ясовані такі кардинальні питання, як обсяг і об'єкт фразеології, ознаки фразеологізму, специфіка фразеологічного значення, методи дослідження [11, с. 10].

Проте з середини 70-х – початку 80-х рр. ХХ ст. стала усвідомлюватися криза структурно-семантичної парадигми. Усе помітніше почала виявлятися тенденція розглядати фразеологічний матеріал у його функціонально-мовному вживанні, упроваджувати у фразеологію методи, що описують лексичну й фразеологічну семантику в їх взаємодії впродовж організації висловлювання й тексту.

Але до цього часу неузгодженою є термінологія фразеології, зокрема найменування її об'єкта. Певною мірою це спричинено авторським розумінням обсягу фразеології як дисципліни, а також розумінням особливостей різних груп її одиниць [14, с. 12].

Перед теорією фразеології в даний час стоять два найголовніших завдання: 1) уточнити об'єкт фразеології як лінгвістичної науки; 2) визначити чи виявити ефективні методи дослідження одиниць даної підсистеми мови [16, с. 138].

Також до основних завдань фразеології належить вивчення специфіки фразеологічних утворень як знаків вторинної, непрямой номінації, своєрідного виконання ними знакових функцій, особливостей фразеологічної семантики, функціонально-стилістичних властивостей фразеологізмів. Розв'язання цих та інших питань залежить насамперед від розроблених у науці принципів розпізнавання і виділення фразеологізмів та методів їх дослідження. Сучасна фразеологія використовує такі спеціальні методи, як

контекстуальний, варіаційний, комплексний, структурно-типологічний, метод фразеологічної ідентифікації, фразеологічної аплікації, фразеологічного оточення тощо.

Залежно від аспекту, предмета й завдань вивчення фразеологічного складу мови фразеологію поділяють на синхронну (описову) та діахронічну (історичну). Описова фразеологія, досліджуючи закономірності функціонування фразеологізмів у сучасній мові, розгалужується на: а) фразеологічну семасіологію – науку, яка вивчає специфіку фразеологічного значення, семантичну структуру фразеологізмів та їхні системно-семантичні зв'язки (синонімію, антонімію, омонімію, багатозначність); б) фразеологічну стилістику, головним завданням якої є з'ясування стилістичних властивостей і функцій фразеологічних одиниць у різних стилях мови; в) зіставно-порівняльну фразеологію, яка шляхом зіставлення фразеологічних систем різних мов виявляє універсальні й унікальні національно-специфічні властивості фразеологізмів цих мов – цінний матеріал для теорії та практики перекладу, прикладної лінгвістики і методики викладання мов.

Становлення історичної фразеології відбувається в трьох напрямках: фраземотворення, етимології та походження окремих фразеологізмів (Ф.О. Медведєв, В.М. Мокієнко, Л.Г. Скрипник, О.П. Ткаченко, В.Д. Ужченко, А.М. Івченко), формування фразеологічного фонду мови в цілому або на окремих історичних етапах її розвитку (О.В. Юрченко, Л.О. Коломієць), дослідження діалектної, фольклорної фраземіки (С.В. Бєвзенко, Й.М. Дзендзелівський, В.П. Чабаненко, В.О. Кононенко) [21, с. 53].

Перед тим, як розглядати одиниці фразеологічної системи, треба визначитися з завданнями фразеології, а також приблизно встановити її об'єкт та предмет.

Об'єктом фразеології як мовознавчої дисципліни є сукупність усіх фразеологічних зворотів мови. Предметом фразеології є дослідження

природи фразеологізмів, властивих їм структурних і семантичних ознак, а також джерел формування і закономірностей функціонування у мовленні [26, с. 203].

Різноманітність точок зору на природу та обсяг фразеології може бути зведене до двох основних концепцій, які чітко підсумував О.В. Ожегов у праці «Про структуру фразеології» (1974): фразеологія в широкому розумінні та фразеологія у вузькому розумінні.

До фразеології в широкому розумінні традиційно відносять прислів'я, деякі приказки, крилаті вислови, лексичні ідіоми (власне фразеологізми), каламбурні сполуки, складені терміни. Подібної думки про обсяг фразеології дотримуються такі вчені, як Н.О. Бабич, Л.Г. Скрипник [29, с. 28]. Широке розуміння фразеології представлено і в роботі А.І. Єфімова [30]. Автор стверджує, що до фразеологічних одиниць мови відносяться не лише ідіоми, але й паремії (приказки та прислів'я), афоризми письменників, крилаті рядки віршів, стійкі формули й звороти науково-термінологічного характеру тощо [30].

Але є серйозні аргументи проти того, щоб включати крилаті вирази та прислів'я у фразеологію. Фразема – це словосполучення, а словосполучення і є сполука слів, що граматично зв'язані між собою за допомогою управління, примикання або узгодження [5, с. 16]. «Прислів'я, приказки і подібні їм словесні сполучення, які об'єднують звичайно як витвори народної творчості з притаманними їм жанровими і художніми особливостями, також займають особливе місце в загальній масі стійких сполучень, – пише С.І. Ожегов – їх синтаксичні структури, при всій їх різноманітності, є помітною і невіддільною особливістю жанру...» [50, с. 14]. Проте, на думку вченого, «прислів'я і приказки виходять за межі власне фразеології мови, і, як і «крилаті слова», не є елементом системи мови. Вони мають ту чи іншу закінчену синтаксичну структуру речення, елементи якого складаються із вільних, закономірних для мови словосполучень і, отже, синтаксично подільні. Вони містять закінчену думку, як і будь-яке синтаксично подільне

речення, їх смислова особливість полягає лише в тому, що, належачи до певної сфери художніх витворів, вони відтворюються в мовленні як готові стійкі одиниці із специфічною стилістичною функцією» [51, с. 14].

Відсутність специфічно «своїх» структур, немовби «випадковість» цих структур для системи мови і специфічність за характером значень, підкреслює С.І. Ожегов, виводить «крилаті слова» із галузі власне фразеології мови. Вони не можуть бути об'єктом лінгвістичного вивчення. Вони і вивчаються з погляду функціонування в мовленні як виразний, стилістичний засіб [45, с. 67].

Значно чіткіше друге розуміння обсягу фразеології: їй властиві певні структурні особливості; семантика ФО співвідносна з семантикою слова; поряд з окремими словами ФО слугують засобом побудови речень або є елементами речень. Тоді, за думкою В.Д. Ужченка, до фразеології у вузькому розумінні увійдуть:

- 1) метафоризовані сполуки різної структури й походження
- 2) метафоризовані професійні словосполучення
- 3) компаративні ФО
- 4) допустові ФО
- 5) сполучення повнозначного слова зі службовим
- 6) метафоризовані крилаті вирази різного походження
- 7) еліптичні частини ширших усталених висловів [56, с. 30].

У нашому дослідженні використовується поняття про фразеологію у вузькому розумінні.

Враховуючи складність об'єкта фразеології та той факт, що ФО є полем перетину семантичних, стилістичних і граматичних ліній, для дослідження фразеології закордоном застосовували комплексний метод (в Росії створені різноманітні методи фразеологічного дослідження, розраховані на синхронне та діахронічне вивчення однієї або декількох мов). Це метод семантичної ідентифікації ФО В.В. Виноградова, контекстологічний метод Н.М. Амосової, метод ідентифікації О.В. Куніна, метод дослідження

ФО згідно їхнього оточення М.Т. Магієвої, метод фразеологічної аплікації В.П. Жукова тощо, при якому беруться до уваги поєднуваність слів, граматична і синтаксична структура, значення тощо [57].

Якщо фразеологія української мови активно вивчається вже на протязі десятиліть, то у новогрецькій мові фразеологічний міжрівень мовної системи, його обсяг та якісний склад одиниць є маловивченим та описаним феноменом. Найбільший інтерес як грецьких, так і зарубіжних учених пов'язаний з дослідженнями периферійних щодо самого міжрівня одиниць, які є показовими в етнокультурному плані і через вплив грецької мови на розвиток європейського культурного простору набули інтернаціонального статусу, увійшли до лексиконів багатьох європейських мов. Додаткового вивчення потребує розкриття функціональної значущості фразеологічної одиниці, стилістичних та дискурсивних функцій різних фразеологічних класів, що в своїх працях намагалися вирішити лінгвісти різних напрямків: фразеологи (В.В. Виноградов, Д.О. Добровольський, О.В. Кунін, Х. Симеонідіс, В.М. Телія), етнолінгвісти та лінгвокультурологи (М.Ф. Алефіренко, Д.Б. Гудков). Дослідження новогрецької фразеології передусім вимагає з'ясування статусу новогрецької мови – окремої мови чи окремого мовного періоду. Якщо давньо- та новогрецьку розглядати як близькоспоріднені мови, то багато ідіоматизмів та фразеоматизмів, що використовуються на сучасному етапі, слід вважати запозиченнями; якщо давньо- та новогрецьку мови розглядати як різні періоди однієї мови, то ті самі елементи мають розглядатися як фразеологічні архаїзми [47, с. 7].

На відміну від вітчизняної лінгвістичної літератури в англійській та американській літературі дуже мало робіт, спеціально присвячених теорії фразеології, а у наявних найзначніших лінгвістичних роботах не ставляться такі фундаментальні питання, як науково обгрунтовані критерії виділення фразеологізмів, співвідношення ФО та слів, системність фразеології, фразеологічна варіантність, метод вивчення фразеології тощо. Також англійські та американські вчені не розглядають фразеологію як окрему

дисципліну. Цим і пояснюється відсутність у англійській мові назви для даної дисципліни [62, с. 6].

Фразеологія пов'язана з історією, літературознавством та лінгвокраїнознавством, але в першу чергу з лінгвістичними дисциплінами: лексикологією, семантикою, граматиною, фонетикою, стилістикою, історією мови, етимологією, лінгвістикою тексту і загальним мовознавством. Наприклад, дані лексикології дають можливість визначити природу компонентів фразеологізмів. Розроблена в семантиці теорія лексичного значення допомагає виявити семантичну специфіку фразеологізмів та виділити різні типи значень у сфері фразеології. Слово у складі фразеологізмів далеко не завжди втрачає свої морфологічні особливості, морфологія допомагає встановити, що втрачено, а що збереглося. До складу фразеології входять обороти різних структурних типів, у тому числі й фразеологізми зі структурою словосполучення і пропозиції. Дані синтаксису дуже важливі для виявлення граматичної специфіки цих оборотів – їх граматичної структури та функцій. Слово в складі фразеологізму властивий певний фонетичний вигляд, але в процесі розвитку він може й змінюватися. І в тому, і в іншому випадку дані фонетики не можна не враховувати. Фразеологічна стилістика, що вивчає стилістичні можливості фразеологізмів, спирається на досвід лексичної стилістики, зокрема, у розробці деяких стилістичних прийомів. Дані історії мови і етимології важливі при етимологічному аналізі фразеологізмів [63, с. 15].

Аналіз фразеологічного матеріалу дуже важливий й для лінгвокраїнознавства. Опосередковано фразеологія взаємопов'язана з психологією, історією, фольклористикою, пареміологією, міфологією тощо.

1.2. Фразеологізм як лінгвістична одиниця

Фразеологізми є специфічними мовними формулами, картинками світу із закодованою інформацією про минуле, наших предків, їхній спосіб

сприйняття світу та оцінку всього суцього; вони акумулюють культурні потенції народу, тільки йому притаманним способом маніфестують дух і неповторність ментальності нації. Крім того, фраземи – невичерпне джерело пізнання самої мови як системи, що постійно розвивається та змінюється. Причому в ній відображені не стільки закони функціонування сучасної мови, скільки його релікти (залишкові фрагменти) – образи, слова, форми, конструкції. Дійсно, багато фразем зберігають архаїчні форми, слова та структури, що колись існували в мові як елементи її лексикону та синтаксису, потім вони втратили свою самостійність, але й досі функціонують у мові у складі ФО [54, с.7].

Оскільки предметом фразеології є ФО – складні та суперечливі утворення, найголовнішим завданням фразеології стало дослідження природи та сутності цих одиниць мови. Отже, виявилось, що фразема – настільки складне явище, що в її розумінні не вдалося й досі досягти єдиної думки.

Грецький мовознавець Маноліс Тріандафіллідіс висловив свою думку щодо фразеологізмів таким чином: «Ми часто зустрічаємо у мові багато висловлювань, які притаманні саме цій мові і мають певне значення. Ці висловлювання називаються фразеологізмами» [78, с. 234].

На відміну від Тріандафіллідіса, грецький філолог Йоргос Бабіньотіс зазначає, що кожна лексична фраза грецької мови, яка є особливим висловлюванням, найчастіше з метафоричним значенням, називається фразеологізмом [77, с. 173].

Грецький мовознавець Маноліс Тріандафіллідіс від власне фразеологічних одиниць відрізняє п'ять видів: приказки, прислів'я, історичні афоризми, літературні цитати та кафаревусні фразеологічні одиниці [78, с. 197–201].

Димітріс Томбаїдіс, грецький філолог-мовознавець, виокремлює окрім прислів'їв ще й прислів'я-фрази. На думку Томбаїдіса, вони походять від історичного факту, або від літературного вислову. Таким чином, він не

виділяє окремо афоризми, як це робить Маноліс Тріандафілідіс. У прислів'ях та прислів'ях-фразах можуть досліджуватись різні компоненти, які займали значне місце у суспільстві раніше [79, с. 275–277].

Для відмежування фразем від інших одиниць мови в науці була розроблена спеціальна система критеріїв, в основу яких покладено категоріальні ознаки фразем (за цими ознаками фразеологічні одиниці виділяються в окрему категорію, в окремий клас мовних одиниць). Фразеологічні одиниці відзначаються рядом ознак, що дозволяють вважати їх самостійними одиницями мови, відмінними від інших лінгвістичних одиниць – від слова, звичайного словосполучення, речення, – хоч вони мають з останніми немало спільного. Однак назвати ці ознаки непросто. Справа в тому, що серед вчених-фразеологів досі немає єдності поглядів ні на кількість, ні на природу ознак фразеологічності.

Якась частина дослідників як критерій намагається виділити одну-дві ознаки. Наприклад, Л.І. Ройзензон в 60-70-ті роки ХХ ст. вважав найбільш істотними ознаками фразеологізму тільки стійкість і роздільнооформленість – здатність складатися як мінімум з двох слів. Правда, сама стійкість у цьому випадку розумілася як відтворюваність стійкого сполучення слів в готовому вигляді. Такий підхід має достатньо послідовників і в наш час. Його перевага – у невеликій кількості обов'язкових ознак фразеологізму, а недолік у тому, що до категорії фразем належить величезна безліч різноманітних стійких сполучень слів: від власне фразеологізмів – до розгорнутих афоризмів, крилатих слів і виразів, цитат, прислів'їв, приказок, стійких і повторюваних фрагментів тексту як образних, так і необразних [48, с. 8].

Серед інших ознак ФО у процесі вивчення називалися: семантична цілісність (В.В. Виноградов, І.О. Торопцев, Г.С. Удовиченко), відтворюваність (С.В. Гаврин, О.О. Федоров, М.М. Шанський, Л.І. Ройзензон), нарізнооформленість (О.П. Молотков, Р.В. Попов, Л.Г. Скрипник), неперекладність (Л.О. Булаховський) та ін. Видокремлені дослідниками ознаки звичайно включаються до дефініції терміна

«фразеологізм» [59 с. 239]. Ним Л.Г. Скрипник називає стійкі сполучення двох і більше слів, що створюють семантичну цілісність і відтворюються в процесі мовлення як готові словесні формули [52, с. 12].

Необхідність дефініції поняття, його розуміння потребує виокремлення принаймні основних категоріальних ознак фразеологізму. Такими, на нашу думку, є цілісність значення, фразеологічна відтворюваність, відносна постійність компонентного складу та структури й експресивність.

Цілісність значення формується внаслідок переосмислення вільного словосполучення-прототипу, мотивувального фрагмента дійсності. Цілісність семантики фразеологізмів виявляється у відносній (приблизній) ідентифікації їх зі словом (*як маків цвіт — гарний; і вуст не розтулити — мовчати*), у здатності виступати окремим членом речення, у відтворюваності в мовленні і в стабільності (з допуском варіантності) компонентного складу й структури [49, с. 22]. Саме тому крилаті слова, афоризми, а також різні ремінісценції з художніх творів більшість вчених не відносять до фразеологічного складу мови на тій підставі, що їх смисловий зміст впливає із значень складових їх слів, в основі їх образної структури знаходиться та чи інша ситуація, відображена в сумі прямих номінативних значень слів [41, с. 28].

Фразеологічна відтворюваність зворотів у мовленні пояснюється тим, що вони існують в мові (свідомості і пам'яті) вже як готові блоки, з яких ми й конструємо (разом зі словами) речення та які використовуємо для образної вторинної номінації реалій, найчастіше — ситуацій [6, с. 21]. Ця ознака ФО, на думку В.В. Виноградова, є основною ознакою фразеологізму [14, с. 59–62].

За ознаками цілісності і відтворюваності фразеологізми наближаються до слів, однак не ототожнюються з ними як складніші з погляду значеннєвої структури одиниці [18, с. 122].

Відносна постійність компонентного складу та структури виявляється як діалектична єдність константного (інваріантного) й змінного (варіантного). Для правильного розуміння стійкості велике значення має вислів У. Росса

Ешбі, який стверджує, що всі значення слова «стійкість» пов'язані з основною ідеєю інваріантності, яка полягає в тому, що, незважаючи на послідовну зміну системи в цілому, деякі її властивості (інваріанти) зберігаються незмінними [64, с. 109]. Є.Г. Білявська цілком справедливо зазначає, що вивчення аспекту стійкості становить винятковий інтерес як в плані визначення меж фразеологічного фонду мови і розробки об'єктивних критеріїв виділення різних типів стійких сполучень слів, так і в плані більш чіткого з'ясування закономірностей формування фразеологічної системи мови і процесів, що протікають в ній [42, с. 3].

Експресивність як онтологічна риса ФО постає з їхнього призначення — передавати через почуття наше ставлення до фактів навколишньої дійсності, підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом суб'єктивного увиразнення мови. Фразеологізми виступають не для позначення нових реалій, а для оцінної характеристики вже названого. Експресивність базується насамперед на образності [40, с. 23]. Посилення експресивності фразеологізмів залежить від багатьох чинників, серед яких першочергове значення мають: зміна семантики, форма, взаємозв'язки та зв'язки з контекстом як окремих частин фразеологізмів, так і цілих фразеологічних одиниць [32, с. 3].

Одна з найважливіших значеннєвих ознак фразеологізмів полягає в тому, що всі вони становлять специфічні вторинні номінації, сформовані внаслідок переосмислення первинних значень компонентів, що належать до їх складу.

Фразеологізм, таким чином, — це надслівна, семантично цілісна, відносно стійка (з допущенням варіантності), відтворювана й переважно експресивна одиниця, яка виконує характеризуючо-номінативну функцію [27, с. 25].

1.3. Фразеологія у світлі нових лінгвістичних парадигм

Фразеологія сучасного періоду характеризується інтенсивним розвитком і розширенням проблематики, яка вирішується на матеріалі різних мов. Це особливості утворення образної складової (М.Ф. Алефіренко, О.В. Кунін, В.М. Мокієнко), внутрішня форма ФО, незмінність / гнучкість структури ФО (О.І. Гамалі, Д.О. Добровольський, О.В. Кунін), мовні механізми емотивності ФО (М.В. Гамзюк, А.О. Чиньонова). Дослідники з питань фразеології англійської мови фокусують свою увагу на когнітивному (О.П. Бабушкін, Р.Х. Хайрулліна, Р.В. Гиббс) та комунікативно-функціональному аспектах (Ю.П. Солодуб, В.Н. Телія). Протягом останніх десятиліть з'явилася низка робіт із фразеології сучасної англійської мови (О.Ф. Арсент'єва, С.В. Волосевич, В.М. Савицький, І.М. Холіна), в яких висвітлювалися когнітивні (Л.Ф. Козирєва, О.В. Рижкіна) та прагматичні (З.М. Коршунова) особливості ФО [25, с. 372].

На даному етапі наукових пошуків значний інтерес викликає проблема взаємозв'язку мови та мислення, що сприяло формуванню нового напрямку в лінгвістиці – когнітивного. Когнітивна лінгвістика досліджує непрості взаємовідношення науки про мову з наукою про людську психіку, розглядає мову не як «систему в самій собі і для самої себе», а у зв'язку з людиною, яка безпосередньо впливає на виникнення та функціонування цієї системи. Зважаючи на сучасні тенденції розвитку лінгвістичної науки, можна безпомилково констатувати пріоритетний статус когнітивної лінгвістики, предметом якої стає проблема ролі мови в процесах пізнання й осмислення навколишнього світу та співвідношення концептуальних систем із мовними [24, с. 45]. Центральним поняттям сучасної когнітивної лінгвістики є концепт, який розглядається як одиниця концептуальної системи, всієї картини світу, що відбита в людській психіці. Такої думки дотримуються О.В. Кубрякова, З.М. Попова, О.П. Бабушкін та інші. Н.О. Таценко вважає, що «концепти є результатом двох тенденцій: прагнення відобразити

діалектичність світу, тобто відобразити світ таким, яким він є; і прагнення конструктивізувати світ» [22]. Слід зазначити, що єдиного розуміння суті концепту в сучасній лінгвістиці ще не існує, а тому й не вироблено і чіткої схеми концептуального аналізу, який «націлений на вивчення організації знань про світ» [71]. У процесі пізнання і взаємодії людини з оточуючим середовищем в її уяві формується складна картина світу, яка складає ядро світобачення людини і містить у собі ціннісні судження. На сьогодні, враховуючи той факт, що без мови неможливо пізнати світ, оскільки мова і спосіб мислення взаємопов'язані, лінгвісти розрізняють концептуальну та мовну картини світу. У мовній картині світу втілюються різноманітні вірування, стереотипи, поняття, концепти, які є складовою частиною концептуальної картини етносу. Деякі вербалізовані концепти, будучи універсальними, отримують національно-специфічні особливості під впливом національного менталітету, що й відбивається відповідною мовою [75].

Дослідження концептів та концептосфери є одним з домінуючих напрямків у сучасній лінгвістиці. Значну увагу дослідники приділяють концептам, які характеризують людину. Майже всі прояви життя людини – її народження, смерть, особливості характеру, віку, зовнішнього вигляду тощо – знаходять своє відображення у фразеології. ФО, які семантично зорієнтовані на людину, є яскравим прикладом дії не тільки лінгвістичних, але й екстралінгвістичних факторів у мові [43, с. 207–208]. Хоча методика досліджень концепту потребує удосконалення, складність аналізу концепту зумовлена й тим, що в ньому виділяється центральна та периферійна зони, він є об'єктом уваги не тільки лінгвістики, а й філософії, психології, логіки, культурології [34, с. 434–435].

На зміну структурно-семантичній парадигмі поступово приходять психокогнітивний аспект (О.К. Баранов, Д.О. Добровольський, Є.В. Бартмінський, О.С. Забуранна, О.І. Левченко). З останніх робіт українських фразеологів найбільш виразно він представлений у працях О.О. Селіванової, яка запропонувала нову концепцію мотиваційних процесів.

Авторка простежує закономірності знакової переінтерпретації українських фразеологізмів у мережі культурних кодів етносвідомості, дослідила чинники позначення фразеологізмами концептосистеми народу [37, с. 20].

Попри значний інтерес дослідників до вивчення етнокультурного семантичного компоненту фразеологічних одиниць з позицій різних мовознавчих дисциплін – лінгвокраїнознавства (С.Н. Денисенко, В.Г. Костомаров, Д.Г. Мальцева), зіставно-порівняльної фразеології (О.Ф. Арсентьєва, З.І. Унук), лінгвокультурології (Б.М. Ажнюк, Г.А. Багаутдінова, О.І. Бикова, Н.Г. Брагіна, Д.О. Добровольський, В.М. Телія) та когнітивної лінгвістики (І.О. Голубовська, О.О. Селіванова, Р.Х. Хайруліна), – природа цього складного феномена залишається сьогодні у багатьох аспектах відкритим питанням. Насамперед існують труднощі у визначенні лінгвістичного статусу етнокультурного семантичного компоненту ФО [20, с. 33].

Активно розробляється у сфері фразеологічного значення антропоцентризм як рушійна сила розвитку номінативних мовних засобів, що дає можливість аналізувати мову як систему культурних категорій, як константи культури (Д.О. Добровольський, О.С. Забуранна, Ю.В. Караулов, Н.О. Кирилова). З позицій цієї парадигми, людина пізнає світ «через усвідомлення себе, своєї теоретичної та предметної діяльності в ньому», і це надає їй право «творити у своїй свідомості антропоцентричний порядок речей», який визначає його «духовну сутність, мотиви його дій, ієрархію цінностей» [12, с. 7].

Але слід зазначити, що поняття антропоцентризму, незважаючи на свою популярність, тлумачиться досить широко і, що більш важливо, невизначено. Відсутність єдиної номінації – терміни «антропоцентрична лінгвістика», «антропологічна лінгвістика», «антропний принцип» у лінгвістиці, «людський фактор» у мові розглядаються як варіація однієї ідеї – не дозволяє прояснити сутність нового підходу шляхом звернення до філософського та загальнонаукового контексту, тому що, принаймні три перші поняття

(антропоцентризм, антропологізм і антропний принцип), що зустрічаються у філософії і природознавстві, далеко не тотожні. Так, наприклад, антропний принцип у природознавстві – це елемент наукового світогляду, який отримав назву глобального еволюціонізму, покликаний пояснити появу людини як форми життя. Антропоцентризмом в філософії прийнято називати характерне для західного типу товариств світогляд, за яким людина є центром і вищою метою світобудови [13, с. 15].

У лінгвістиці можна виділити три розуміння антропоцентризму, що не зводяться один до одного, хоча, можливо, співвідносні:

1. антропоцентризм як властивість мови (антропоморфізм);
2. антропоцентризм як метод аналізу мовних явищ (інтуїтивізм);
3. антропоцентризм як методологічний пошук, пов'язаний з подоланням філософського позитивізму в мовознавстві і виявляє себе у гуманітаризації (тобто відмову від природничої моделі) мови лінгвістичного опису [1, с. 24].

Антропоцентрична фразеологія, як вважає М.Ф. Алефіренко, переживає в даний час «новий стадіальний виток» у своєму розвитку, який можна назвати тим, що інтерпретують. «Саме з інтерпретацією пов'язані тепер надії на прогрес в теорії фразеології, у фразеографічній практиці та у фразеологічній дидактиці», – пише М.Ф.Алефіренко [4, с. 67].

У наш час увагу дослідників фразеології приваблює семантика фразеологічних одиниць, яка вивчається в рамках антропоцентричної парадигми. За визначенням В.А. Маслової, «антропоцентрична парадигма – це переключення інтересів дослідника з об'єкта пізнання на суб'єкта, тобто аналізується людина в мові і мова в людині» [39, с. 6]. Фразеологія – важливий матеріал для лінгвокультурологічних досліджень, оскільки вона є найбільш ментально змістовною з точки зору відтворення мовної картини світу носіїв мови, найбільш яскраво відображає національну культуру народу. Вважається, що близько 95 % ФО тісно пов'язані з людиною, з її оцінкою, зображенням. Констатовано, що антропоцентризм переважно

розуміють функціонально, як спрямованість ФО на позначення світу людини, але останні дослідження усувають можливість такого розуміння антропоцентризму. Так, наприклад, предметом дослідження стають функціонально неантропоцентричні ФО на позначення часу, тобто об'єктивної, на перший погляд, категорії [33, с. 6].

Таким чином, антропоцентричний підхід дав змогу звернути увагу на психологічні аспекти формування мовної (фразеологічної) картини світу, а культурні феномени розглядати як константи культури.

На початок нинішнього століття припадає досить велика кількість робіт з діалектної фразеології, що відіграє важливу роль у формуванні загальнонаціональної фразеологічної картини. У кожному говорі (ареалі), крім літературних, функціонують регіональні фразеологічні одиниці, не зафіксовані загальномовними словниками, або видозмінені загальнонародні чи з локальними значеннєво-формальними ознаками їх вираження ФО [38, с. 214]. З'являються також роботи, що присвячені вивченню фразеологічних особливостей не тільки конкретного ареалу, а й окремих міст. М.Ф. Алефіренко надає приклад роботи А.А. Юнаковської, у центрі дослідження якої знаходяться фраземи омського міського говору [4, с. 220].

Актуальним у вивченні діалектної фразеології стає дослідження питань розвитку лексики і фразеології говірок окремих ареалів, до якого вдаються Н.О. Коваленко («Фраземіка говірок Західного Поділля»), М.К. Олійник («Фразеологія гуцульських говірок»), Н.П. Романюк («Фразеологія верхньонаддністрянських говірок нижньої течії річки Бистриці»), В.І. Пачева («Українські говірки Запорізького Надазов'я»), Г.О. Ступінська («Фразеологія лемківського говору української мови»). Вивченню фраземіки центральної Слобожанщини присвячене дослідження О.В. Плетневої [58, с.79]. Також активно вивчаються ФО новогрецьких діалектів Приазов'я [25].

Поширене й вивчення фразеологічної неології, науки яку вперше виділив у своїй праці В.М. Мокієнко. Предметом фразеологічної неології є ідентифікація нових фразем та їх значень, аналіз їх вживання у мові, а також

структурування фраземотворчих моделей та створення принципів фразеографічної неології [2, с. 272]. В даний час переважає переконання в тому, що неофразеологізація обумовлюється особливостями концептуальної картини світу різних народів і своєрідністю їхнього менталітету. Серед основних екстралінгвістичних факторів М.Ф. Алефіренко називає соціальні та політичні події, урбанізацію, криміногенні фактори, джерела ЗМІ, соціальні діалекти [8].

Лінгвокультурологічний метод дослідження у фразеології націлений на опис процесів сприйняття і відтворення фразеологізмів у всій їх складності, при цьому увага лінгвокультурології зосереджена на процесі «занурення» мовного знака у простір культурного знання, яким в тій чи іншій мірі володіє носій мови, що відтворює і сприймає фразеологізм. Згідно базової гіпотези лінгвокультурології [9, с. 25], образ фразеологізму інтерпретується носієм мови в просторі культури – той, хто відтворює фразеологізм, і той, хто його сприймає, на мінімально усвідомлюваному рівні миттєво «добудовують» семантику фразеологізму культурними «добавками», обсяг і зміст яких залежать від культурної компетенції носіїв мови.

1.4. Контрастивна фразеологія як розділ контрастивної лінгвістики

На кінець ХХ століття припадає формування нових наукових галузей, у тому числі і в лінгвістиці, що пов'язується з «необхідністю поступового наближення до якісно нових наукових вимірів сприйняття світу» [46, с. 50]. Однією з таких галузей можна вважати контрастивну лінгвістику, що базується на загальних підходах до аналітичного порівняння мов у плані наявних в них подібностей і розбіжностей, а з іншого боку – включає пошук міжмовних співвідношень в конкретних мовах, які являються об'єктом зіставлення [68, с. 59].

Ідеї контрастивної лінгвістики не нові. Зіставні дослідження двох мов відбувалися вже в далекому минулому. До ранніх джерел контрастивної лінгвістики можна віднести лексичні зіставлення шумерського та аккадського діалекту у Вавилоні, зіставлення санскриту з ведійською мовою у Паніні, спроби граматичних зіставлень різних мов з латинською та давньогрецькою вченими пізнього Середньовіччя та Відродження тощо [37]. До перших досліджень контрастивістики слід віднести праці І.А. Бодуена де Куртене, які стосуються порівняння слов'янських мов з іншими індоєвропейськими мовами, де власне і висувається принцип порівняльного аналізу мов незалежно від їх спорідненості.

У вітчизняному мовознавстві початок розвитку порівняльних досліджень пов'язаний із працями О.О. Потебні. Його фундаментальні розвідки «Із записок з російської граматики», у яких описано у порівняльному плані системи східнослов'янських мов у їхніх зв'язках з іншими мовами, і «Про деякі символи у слов'янській народній поезії», де представлена специфіка символічних значень слів у слов'янських мовах, цінні не тільки своїм надзвичайно багатим різномовним фактажем, але й є зразком наукового підходу до контрастивного вивчення явищ різних мов у суто лінгвістичному й етнокультурологічному аспектах [42].

Становленню контрастивної лінгвістики також сприяли Р. Ладо, Ш. Баллі, В. Скалічка, Е. Косеріу, Ч.А. Фергюсон, Г. Ніккель. Помітний внесок у контрастивне дослідження мов зробили Л.А. Булаховський, Ю.О. Жлуктенко, Г.Г. Почепцов, О.С. Мельничук, Дж. Грінберг, К.В. Яцук, С.Д. Кацнельсон, В.Г. Гак, Б.А. Успенський, В.М. Ярцева, В.Д. Аракін, В.В. Левицький, Ю.В. Рождественський, С.Г. Шафіков, А. Лехерер, Х.Дж.Селлер, Ч. Филмур, Ю. Вейнрейх.

Контрастивна лінгвістика порівнює мови незалежно від ступеню їхньої спорідненості з метою виявлення подібних та відмінних рис між ними. Проте констатація лише синхронних відмінностей лексем різних мов, що зіставляються, завжди буде страждати від неповноти дослідження, якщо не

спробувати показати причини та еволюцію семантичних розбіжностей. Тому стислі історичні довідки в необхідних випадках не будуть зайвими. Таким чином, контрастивна лінгвістика, хоча і ставить за мету виявлення відмінних рис у мовах, що зіставляються, на синхронному зрізі, може звертатись до різних рівнів аналізу в залежності від конкретних параметрів зіставлення, характеру мов та успішно використовувати елементи діяхронії для більш глибокого пояснення сучасних мовних відмінностей [66, с. 19].

Як стверджує І.А. Стернін, традиційним у контрастивній лінгвістиці є зіставлення рідної мови дослідника з іноземною, що й складає об'єкт вивчення контрастивної лінгвістики [55, с. 48]. Об'єктом вивчення контрастивної лінгвістики виступають практично завжди тільки дві мови, рідната іноземна, вибір останньої багато в чому залежить від потреб конкретного соціуму на певному етапі його історичного розвитку [53, с. 49]. Підключення до пари порівнюваних мов деяких інших також можливо, хоча на практиці зустрічається рідко. Одна з порівнюваних мов виступає при цьому в ролі фонові (початкової), тобто мови, яка виступає відправною точкою контрастивного дослідження, і саме її мовна система залучається для демонстрації існуючих між двома мовами рис подібності та відмінностей. Фонові мовою є, як правило, рідна. Інша мова, як правило, іноземна, використовується в ролі так званої цільові, або мови зіставлення. На думку А.В. Федорова, зіставлятися можуть як близькоспоріднені мови, так і ті мови, що мають більшу або меншу генетичну спорідненість та навіть мови, що генетично непов'язані одна з одною [56, с. 16].

Слід відзначити, що контрастивна методика допускає аналіз і в іншому напрямку: зіставлення іноземної мови з рідною мовою дослідника.

На думку І.А. Стерніна, можна також вивчати дві іноземні мови, узявши одну за вихідну, а іншу розглядати як мову зіставлення [56, с. 35]. У даному дослідженні фонові, або еталонною, мовою виступає новогрецька, а українська та англійська мови є мовами зіставлення.

Контрастивна лінгвістика вивчає всі можливі варіативні форми вираження змісту одиниці вихідної мови в мові зіставлення. Основним завданням контрастивної лінгвістики є виявлення національно-специфічних рис семантики і функціонування одиниць досліджуваної мови на фоні мови зіставлення [44, с. 80].

Контрастивне дослідження лексики і фразеології дозволяє отримати опис, методично зручний для викладання мови як іноземної, а також дає можливість підійти до створення нових типів навчальних словників – тлумачного словника для осіб певної національності, тлумачно-перекладного словника досліджуваної мови, ідеографічних словників тощо [76, с. 264].

Таким чином, порівняльне (контрастивне) вивчення мов:

- виявляє сходження та розбіжності у використанні мовних засобів різними мовами;
- дозволяє краще визначити особливості кожної мови, які можуть не помічати дослідники при одному лише «внутрішньому» вивченні мови;
- безпосередньо пов'язане з різними видами прикладного мовознавства, перш за все з викладанням нерідної мови, де воно дозволяє передбачати і долати небажану інтерференцію, а також із теорією перекладу, для якої воно дає надійну лінгвістичну базу;
- дає матеріал для типології, для виявлення універсалій [20].

При зіставленні мов відображаються як універсальні риси, так і національно-культурні особливості. Ці відмінності та подібні риси проявляються фактично на всіх рівнях, але особливо глибоко зв'язок культури та мови можливо дослідити в лексичних пластах з національною маркованістю. Мова, яка обслуговує різні національно-етнічні колективи, постійно накопичує елементи, які відображають особливості розвитку культур, що знаходить своє вираження у специфічних для кожного колективу фонових знаннях, втілених у тезаурусі мов, які зіставляються [74, с. 180]. Деякі відмінності неможливо пояснити суто з точки зору лінгвістики, оскільки ті чи інші особливості належать до компетенції лінгвокультурології,

яка має своєрідні для кожного народу характеристики соціального, історичного, етнічного й культурного планів. Національна специфіка разом із особливостями звичаїв і традицій, стереотипами поведінки не фотографічно відображаються у мові народу, а народжуються, проростають і живуть у мові, створюючи з нею неподільне етнічне поле. Подібно до електричного або гравітаційного, етнічне поле проявляється у колективній психології та впливає на індивіда [65, с. 27].

Порівняльний аналіз у контрастивній лінгвістиці допомагає виявити і класифікувати відмінні та подібні риси таких полів для різних мов, спробувати вирішити більш глобальні проблеми, як співвідношення мислення та мови. За допомогою такого аналізу ми можемо глибше вивчити суб'єктивні елементи культури – «всі ті аспекти, яких ми не можемо побачити або торкнутись, але які, як ми знаємо, існують, наприклад, соціальні норми, звичаї, цінності» [72, с. 43].

Що стосується фразеології, інтенсивні дослідження із загальної контрастивної лінгвістики та із контрастивної фразеології, як одного із її розділів, зумовлені практичними потребами людського суспільства, наприклад, необхідністю реалізації методично правильного процесу навчання іноземній мові із цілеспрямованим використанням результатів контрастивних досліджень, здійсненням еквівалентно повноцінного перекладу з однієї мови на іншу, потребою мовного та мовленнєвого супроводу і забезпеченням зростаючих контактів між народами і країнами [62].

Перша загальнотеоретична робота з цієї тематики з'явилася в середині 60-х років (Ройзензон, Аваліані, 1967). У ній були намічені деякі важливі аспекти синхронного порівняльного або конфронтативного вивчення фразеології: порівняльний аспект, що має справу з неспорідненими мовами і встановлює фразеологічні еквіваленти для перекладу з однієї мови на іншу, а також пропонує порівняльне вивчення фразеології за семантичними групами; порівняльний аспект, що аналізує подібні фразеологічні факти в споріднених мовах; структурно-типологічний аспект, спрямований на дослідження

особливостей побудови фразеологічних образів як в споріднених, так і в неспоріднених мовах; ареальний аспект, який розглядає взаємодію і зближення фразеології ряду мов, що утворюють географічну, мовну і культурну спільність [67].

Напрямки аналізу, запропоновані Л.І. Ройзензон і Ю.Ю. Аваліані, актуальні йнині, що підтверджується низкою досліджень.

О.Д. Райхштейн узагальнює всі дослідження з контрастивної фразеології та виділяє такі види досліджень: [46, с. 11–12].

1. За характером і кількістю зіставляються мови:
 - споріднені (наприклад, російська та українська);
 - віддалено споріднені (наприклад, українська та англійська);
 - неспоріднені (наприклад, англійська та новогрецька);
 - змішані ряди (українська-англійська-новогрецька)
2. За характером зіставляються ФО:
 - ФО з однотипною структурою і функцією(дієслівні, ад’єктивні, компаративні, ФО зі структурою речення);
 - ФО, що включають семантично однотипний компонент(соматизми, ономастичні компоненти);
 - ФО з однотипним сигніфікативним значенням(поля і групи ФО з однаковою семантикою);
 - ФО з однаковою лексико-граматичною організацією та однаковою семантикою в різних мовах
3. За характером зіставляються явища у складі ФО:
 - граматичні властивості ФО;
 - лексичний (компонентний) склад ФО;
 - фразеологічна семантика і семантичні відносини у фразеологічній системі;
 - стилістичні характеристики ФО;
 - кількісні характеристики фразеології.

Досить повно зіставлена фразеологія української та російської мов (написаний В.І. Кононенком розділ у колективній монографії «Зіставне дослідження російської й української мов: Лексика і фразеологія»), розвідки Л.А. Лисиченко, О.І. Гамалі, А.М. Григораш та ін. З'явилися дослідження із зіставного вивчення української, російської та польської фразеології (М.А. Алексеєнко), української й англійської (Р.П. Зорівчак, Д.І. Квеселевич, В.М. Вовк), української і німецької (О.Ф. Кудіна), української та іспанської (В.А. Шевелюк), української і французької (Н.І. Поміркована), української та японської (В.Л. Пирогов), української, перської та японської (О.В. Забуранна). Помітним явищем у контрастивній фразеології стало дослідження О.Б. Ткаченка «Зіставно-історична фразеологія словянських і фіно-угорських мов» [42].

Особливості порівняльного вивчення фразеологічного складу мови зумовлені насамперед особливим станом фразеологічної системи серед інших мовних систем. Так, лексика безпосередньо відображає зміни, які відбуваються у навколишній немовній дійсності, що відбивається у відмиранні та появі нових слів та їхніх значень, або у зміні останніх. За допомогою лексичних одиниць, а саме одиниць вторинної номінації, до яких і належать ФО, найбільш яскраво відображається предметно-чуттєвий й чуттєво-емоційний світ людини. Зіставлення механізмів вторинної номінації в різних мовах сприяє виявленню тих загально-соціальних, культурологічних, національних, етнічних, історичних особливостей мислення та сприйняття дійсності мовними колективами, які знаходять своє відображення в мовній картині світу [73, с. 114].

Фразеологічна система базується на засобах інших рівнів. В першу чергу, це лексичні та граматичні засоби. Специфіка фразеології в тому, що в ній в більшій чи меншій мірі відбиваються всі основні особливості інших рівнів мови. Звідси особливість порівняльного фразеологічного аналізу – необхідність обліку первинних систем – лексичної і граматичної, а також специфіки їх прояву у фразеології.

Результати контрастивних досліджень ФО свідчать про те, що вивчення всієї фразеологічної системи, яка характеризується складністю і суперечливістю, може бути успішним лише за умови ретельного аналізу окремих мікросистем, які володіють загальними і специфічними ознаками, властивими всій системі в цілому [7, с. 3].

Порівняльний аспект системного вивчення фразеології, безсумнівно, є значущим як для розробки загальної теорії фразеології, так і для вивчення спільних і відмінних ознак досліджуваних мов. Контрастивна фразеологія висвітлює національну своєрідність фразеологічної системи певного народу, що дає змогу виявити національно-культурну специфіку образного відображення світу фразеологічними одиницями, властиву певній етнокультурі.

1.5. Національно-культурна специфіка фразеологічних одиниць

Тема національно-культурної специфіки є досить традиційною для досліджень в області фразеології. Протягом багатьох років у роботах з фразеології (особливо, якщо вони виконувалися в рамках традиційного мовознавства) стверджувалося, що ФО представляють собою національно-специфічні одиниці мови, що акумулюють культурний потенціал народу. Питання «мова і культура», «фразеологія і культура», «національна своєрідність фразеологізмів» тощо розглядали О.М. Бабкін (1979), О.Д. Райхштейн (1980), Дж. Лакофф та М. Джонсон (1987), В.М. Мокієнко (1986), С.О. Єрмоленко (1987), Н.О. Арутюнова (1988), Б.С. Ажнюк (1989), А. Вежбицька (1992), В.М. Телія (1996), В.Г. Жайворонок (2001), Д.О. Добровольський (1990, 1996, 1997, 1998) та багато інших вчених.

Сучасні дослідження пов'язують вивчення культурного аспекту фразеології з новою наукою, яка виникла як результат формування антропоцентричної парадигми, а саме з лінгвокультурологією. В.А. Маслова визначає лінгвокультурологію як певне бачення світу крізь призму

національної мови, коли мова виступає як засіб вираження особливої національної ментальності [53, с. 8]. Центральним поняттям у лінгвокультурології є культура. Існує досить багато визначень цього терміна, але класичним є дефініція Е. Тейлора: «Культура – комплекс, що включає знання, вірування, мистецтво, мораль, закони, звичаї, а також інші здібності та навички, що були засвоєні людиною, як членом суспільства» [44, с. 452]. Лінгвісти також не залишаються позаду у вивченні цього явища й подають свої тлумачення терміна, зважаючи на специфіку інтерпретації світу через мову. Так, у В.М. Телії: «Культура – особливий тип знання, що відображає дані про рефлексивне самопізнання людини в процесі її життєвих практик» [79, с. 18].

Національно-культурна своєрідність ідіоматики тієї чи іншої мови пояснюється особливостями лінгвокреативного мислення, етномовною специфікою інтерпретації світу і особливостями вторинної концептуалізації та категоризації відображених в нашій свідомості уявлень про оцінно-смысловий статус життєво значущих об'єктів [1, с. 160].

У межах лінгвокультурології актуальним вбачається дослідження фразеологічних одиниць як таких, семантика яких наповнена культурно маркованими смислами. Культурна інформація в номінативних одиницях мови може бути представлена чотирма способами: через культурні семи, культурний фон, культурні концепти та конотації. При аналізі фразем дослідники зупиняються на останньому способі. Це пояснюється тим, що за наявності культурно-національної специфіки у ФО вона повинна мати свій засіб втілення в їхню знакову організацію та свій спосіб маркування цієї специфіки. Таким засобом втілення слугує образність, а способом маркування – інтерпретація образності в знаковому культурно-національному просторі певного мовного колективу. Такого роду інтерпретація становить зміст культурно-національної конотації. Таким чином, поняття культурної конотації – базове для лінгвокультурології [47, с. 152].

Культурна конотація – у найзагальнішому вигляді інтерпретація денотативного чи образно мотивованого, квазіденотативного, аспектів значення в категоріях культури [80, с. 214]. Конотативний компонент семантики ФО є засобом зв'язку фраземи з кодом культури. Поняття культурної конотації досить складне й пов'язується з характеристикою образних мовних знаків як способів реалізації культурної інформації в мові. Засобами втілення культурної специфіки фразем є знаки культури – концепти, стереотипи, символи, еталони тощо.

Національна специфіка фразем проявляється в наступних компонентах культури: а) традиціях, які визначаються як стійкі елементи культури, і обрядах, які виконують функцію неусвідомленого прилучення до системи нормативних вимог, що панує у суспільстві [13, с. 70–71]; б) в побутовій культурі; в) у повсякденному житті; г) у національних особливостях мислення; д) у художній культурі, що відбиває культурні традиції етносу; е) у способі освоєння географічного середовища; е) в особливостях політичного устрою [1, с. 170]. Також культурна специфіка фразеологічної семантики може виявлятися або в сукупному переінтегрованому значенні ідіоми, або у вихопленому ланцюгу якоїсь обрядодії, або у значенні компонентів-концептів (топоніми, етнічні реалії, власні назви тощо) [78, с. 278]. В мові закріплюються й фразеологізуються саме ті образні висловлювання, які асоціюються з культурно-національними еталонами, стереотипами, міфологемами і які при вживанні в мові відтворюють характерний для певної лінгвокультури менталітет.

З'ясувати сутність національно-культурного компонента у фразеології дозволяє визначення національно-культурної специфіки. Звичайно ця проблема розглядається з двох протилежних точок зору. Згідно з першою, національно-культурний компонент вбачається лише в значенні так званих слів-реалій, що перетворює національно забарвлені ФО на явище досить маргінальне. Прямо протилежна позиція – включення максимально широкого кола мовних явищ у поняття національної культури на основі такої

аргументації: дійсність опановується під впливом рідної мови, оскільки ми можемо мислити про світ тільки у виразах цієї мови, користуючись її концептуальною сіткою. Відповідно, різні мовні спільноти формують різні картини світу, що, по суті, є основою національних культур [47, с. 153].

Отже, завдання лінгвокультурологічного дослідження фразем полягає в тому, щоб вичленити елементи, що відображають їх лінгвокультурну специфіку.

Висновки до розділу 1

Фразеологія – складний і трудомісткий предмет дослідження у сучасній світовій лінгвістичній науці. Теоретичні роботи з фразеології охоплюють досить широке коло проблем. Серед них можна виділити кілька основних: питання про обсяг фразеології, вивчення фразеологізму як основної одиниці фразеологічної науки, його природи, функціонування фразеологізмів у мовленні, питання про типологію ФО, визначення методів дослідження, розвиток фразеології на фоні появи нових лінгвістичних парадигм тощо.

У першому розділі зазначається, що достатній внесок у розвиток теорії фразеології зробили українські та зарубіжні вчені, дослідники фразеології різних національних мов. Серед них є видатні вчені XIX і першої половини XX ст.: О.О. Потебня, Ш.Баллі, Ф. де Соссюр; багато сучасних українських авторів: Л.Г. Авксентьев, М.Ф.Алефіренко, В.Д. Ужченко, М.Т.Демський, С.Н. Денисенко, В.І.Кононенко, Л.Г. Скрипник, Г.М.Удовиченко та ін.; сучасні зарубіжні вчені: Ю.Ю.Аваліані, Н.М. Амосова, В.Л. Архангельський, В.В. Виноградов, В.П. Жуков, О.В.Кунін, В.М.Телія, І.І.Чернишова та ін. Незважаючи на помітні досягнення у дослідженні проблем з фразеології, деякі питання усе ще залишаються недостатньо вивченими. Так, потребує визначення статус фразеологізмів як знаків мови незалежно від їх структурно-граматичної будови. Необхідно встановити й обсяг фразеології. У працях багатьох вчених ця проблема розв'язується за допомогою певного

методу дослідження фразеології. У залежності від погляду вченого обсяг фразеології має відповідно різні виміри. З метою уникнення суперечливості щодо цієї проблеми треба встановити точні критерії визначення обсягу фразеології. А це вимагає врахування як загальних, так і диференційних ознак фразеологізмів.

Широко висвітлене у розділі питання розвитку фразеології як науки на сучасному етапі формування нових лінгвістичних парадигм. Наприклад, інтерес викликає проблема взаємозв'язку мови та мислення, що сприяло формуванню нового напрямку в лінгвістиці – когнітивного та психокогнітивного. Активно розробляється у сфері фразеологічного значення антропоцентризм, що дає можливість аналізувати мову як систему культурних категорій. Констатовано, що саме ФО найбільш тісно пов'язані з людиною, з її оцінкою, тому семантика фразеологізмів вивчається в рамках антропоцентричної парадигми. Також відзначено, що з'явилась досить велика кількість робіт з діалектної фразеології. Дослідження питань розвитку лексики і фразеології говірок окремих ареалів відіграє важливу роль у формуванні загальнонаціональної фразеологічної картини світу.

Окремий підрозділ присвячено дослідженню контрастивної фразеології, науки яка базується на засадах контрастивної лінгвістики. Завдання контрастивної лінгвістики спираються на багатий шар лінгвістичних робіт історично-порівняльного та типологічного характеру. Контрастивна лінгвістика порівнює мови незалежно від ступеню їхньої спорідненості з метою виявлення подібних та відмінних рис між ними. Традиційним є зіставлення рідної мови дослідника з іноземною, але існують варіанти. Так, у нашому дослідженні в ролі фонові (початкової) мови виступає іноземна новогрецька, а мовами зіставлення є рідна українська та іноземна англійська. Контрастивне вивчення фразеології як науки дозволяє глибше розробити загальну теорію фразеології, а також отримати опис, методично зручний для викладання мови як іноземної.

Детально розглянуто зв'язок фразеології з лінгвокультурологією. На сьогоднішній день фразеологія стає актуальним предметом дослідження у зв'язку з підвищенням інтереса до лінгвокультур, оскільки складає яскраву і національно-своєрідну частину мовної картини світу будь-якого народу.

РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОГНІТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ У НОВОГРЕЦЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Фразеологія когнітивної діяльності людини

На зміну системно-структурній парадигмі, де мова інтерпретувалася як своєрідна суворо організована система, в якій кожне явище має свою цінність залежно від місця в цій системі, і де було проведено чіткі межі між синхронією та діакронією, мовою і мовленням, звуком і фонемою, морфом і морфемою, словом і лексемою, значенням і смислом, висловленням та реченням тощо, прийшла когнітивна лінгвістика, яка розглядає мову не як «систему в самій собі і для самої себе», а у зв'язку з людиною, без якої виникнення й функціонування цієї системи було б неможливим [53, с. 146]. А.О. Білецький визначає, що «основними функціями мовної системи є функція повідомлення в процесі мовного спілкування людей, тобто інформативна або комунікативна функція, а також пізнавальна (когнітивна) функція, що уможливорює пізнання світу за допомогою знакової системи – людської мови» [34, с. 180].

Предметом когнітивної лінгвістики є проблема ролі мови у процесах пізнання й осмислення світу, в проведенні процесів його концептуалізації та категоризації (підведення явища, об'єкта, процесу тощо під певну рубрику, категорію; утворення і виділення власне категорій, тобто членування зовнішнього і внутрішнього світу людини й упорядковане подання різноманітних явищ через зведення їх до меншого числа розрядів та об'єднань), проблема співвідношення концептуальних систем із мовними, наукової та звичайної (буденної) картин світу з мовною [72, с. 148]. Когнітивна лінгвістика виникає на базі когнітивізму в рамках сучасної антропоцентристської парадигми, що суттєво розширює обрії лінгвістичних досліджень. Наприкінці ХХ ст. з'явилася необхідність поглянути на мову з

боку її участі в пізнавальній діяльності людини. Інформація, отримана в ході предметно-пізнавальної діяльності, надходить до людини через різні канали, але предметом розгляду в когнітивній лінгвістиці є лише та її частина, яка відбивається і фіксується в мовних формах [77, с. 19]. Основним семантичним поняттям у когнітивній лінгвістиці є «концепт».

Концепти досліджували такі вчені як, С.О. Аскольдов, К.Ю. Голобородько, Е. Рош, Дж. Лакофф, М. Джонсон, А. Ченкі, С.Г. Воркачов, А. Вежбицька, В.І. Карасик, В.А. Маслова, В.В. Жайворонок, М.Ф. Алефіренко та ін.

У лінгвістичних працях останніх років (Н.Д. Арутюнова, А. Вежбицька, О.С. Кубрякова, Д.С. Лихачов, Ю.С. Степанов, Р.М. Фрумкіна) типовим є визнання концепту як набору смислів, якими оперує людина у процесі своєї ментальної діяльності та пізнання світу. Визнання культурної специфіки мовних картин світу призводить до акцентування у визначеннях концепту його етнічної маркованості, наприклад, як одиниці колективного знання / свідомості, яка має мовне вираження та позначена мовно-культурною специфікою [19, с. 174].

За О.С. Кубряковою, «концепт – це оперативна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, квант знання. Найбільш важливі концепти виражені у мові» [33, с. 30].

А. Вежбицька називає концепти «ключовими словами» і розуміє їх як особливо важливі та показові слова для окремо взятої культури [49, с. 35]. І.О. Голубовська вказує на те, що «ключові слова» належать до тієї унікальної для кожної культури лексики, через яку етнос самоідентифікується як колектив носіїв національної мови, що певним чином відчуває, мислить, сприймає та оцінює навколишню дійсність [20, с. 200].

В останніх дослідженнях «концепт став розумітися як обсяг всієї інформації про певний об'єкт або клас об'єктів, як єдність вербальних і невербальних знань, здобутих шляхом п'яти функцій свідомості (мислення, відчуттів, почуттів, інтуїції та трансценденції) та позасвідомого» [23, с. 85].

В.М. Телія наголошує, що «концепт – це завжди знання, структуроване у фрейм, а це значить, що він відображає не тільки істотні ознаки об'єкта, а всі ті, які у даному мовному колективі заповнюються знанням про сутність. Із цього витікає, що концепт має дістати культурно-національну «прописку» [54, с. 96].

Фразеологізми як одиниці вторинного семіозису, найбільш яскраво виражають ті або інші концепти. В.Д. Ужченко констатує, що «різною мірою усталилися й певні прийоми аналізу фразеологічних одиниць: вибір стрижневого компонента та аналіз його фразеосполучуваності; розгляд фразеологічного слова-компонента як концепту, як слова в сукупності його експліцитних та імпліцитних сем; роль компонентного аналізу у визначенні семантичного напрямку становлення фраземи; розуміння компонента-концепту як слова, у якому відбувається транспозиція сем та актуалізація диференціальних й імпліцитних сем як активних об'єктів фразеотворення; вільний та асоціативний екперимент; конструювання лексико-фразеологічного поля та концептосфери окремого ключового слова» [56, с. 48].

Як показав аналіз наукової літератури, іноді фразеологізми на позначення базових концептів культури (наприклад, концепт «доля», «лихо» та ін.) зіставляються з ФО когнітивної сфери і теж іменуються концептами (наприклад, концепт «мислення», «пам'ять» та ін.), що, на наш погляд, є помилковим. Погоджуйтесь з думкою З.Д. Попової про те, що «концепт визначається як дискретна, об'ємна у смисловому відношенні одиниця, одиниця мислення або пам'яті, що віддзеркалює культуру народу» [43, с. 34], все ж таки, на наш погляд, доцільно виокремлювати концепт як складову одиницю когнітивних процесів людини і, таким чином, аналізувати їх окремо.

Значну роль у пізнанні світу відіграє мовна свідомість. Повністю погоджуйтесь з думкою П.О. Селігей, вважаємо, що «мовна свідомість є відображенням царини власне мовної. Тут мова потрапляє в поле зору,

виділяється як окремий об'єкт пізнання й осмислюється з метою зробити її образ яким, цілісним, упорядкованим. У результаті виникає система мовних знань, ідей, переконань, почувань, настанов. Формуються також ціннісне ставлення, яке відбиває значущість мови в житті людини, й оцінне ставлення – що в мові є хорошим, правильним, корисним, а що поганим, неправильним, шкідливим» [51, с. 15]. Відображаючи суб'єктивний образ світу, мовна свідомість реалізується в семантиці фразеологічних одиниць. Зміст фраземи виникає у процесі мовленнєво-мисленнєвої діяльності у конкретний проміжок часу. Дослідивши основні поняття та категорії когнітивної фразеології, М.Ф. Алефіренко доходить висновку, що «фразема – це когнітивно-креативний продукт дискурсивної діяльності людини, найголовніший елемент експресивно-образної зони мовної свідомості людини» [3, с. 42].

Перш ніж перейти до розгляду ФО, що позначають різні когнітивні процеси людини, звернімося до дослідження фразеології когнітивної сфери. А.М. Емірова розділяє її на такі групи: 1) фразеологічні одиниці, які позначають різні відчуття; 2) фразеологізми, що позначають процеси сприйняття; 3) фразеологічні одиниці, що характеризують процес уявлення; 4) фразеологізми, що позначають різні процеси пам'яті; 5) ФО, що характеризують мисленнєву діяльність та інтелектуальні здібності людини; 6) ФО, що характеризують мовленнєву діяльність людини [58, с. 161]. Отже, детально проаналізуємо ці групи ФО у новогрецькій, українській та англійській мовах.

У відповідності з вищенаведеною класифікацією виділено та охарактеризовано такі семантичні мікрополя ФО новогрецької, англійської та української мов, що відображають когнітивну діяльність людини. Кількісні показники наведено у таб. 2.1. та 2.1. а.

Таблиця 2.1.

Кількісна характеристика фразеологічних одиниць, що входять до фразеосемантичного макрополя “Когнітивна діяльність людини”

Семантичні мікрополя ФО, що характеризують макрополе “Когнітивна діяльність людини”	Кількість ФО / Співвідношення у %		
	новогр.	англ.	укр.
Відчуття	53 / 10,6 %	56 / 8 %	66 / 10,8 %
Сприйняття	60 / 12 %	66 / 9,5 %	98 / 16,1 %
Пам’ять	35 / 7 %	70 / 10 %	40 / 6,5 %
Уява	9 / 1,8 %	10 / 1,4 %	9 / 1,5 %
Мисленнева діяльність та розумові здібності людини	163 / 32,6 %	245 / 35 %	192 / 31,5 %
Мовленнева діяльність людини	180 / 36 %	253 / 36,1 %	205 / 33,6 %
Загальна кількість ФО	500	700	610

Таблиця 2.1 а

Кількісна характеристика ФО семантичних мікрополей, що позначають когнітивну діяльність людини

Мова	Кількість ФО в семантичних мікрополях / Співвідношення у %					
	Відчуття	Сприйняття	Пам’ять	Уява	Мисленнева діяльність	Мовленнева діяльність
Новогр.	53 / 30,2%	60 / 27,7%	35 / 24,1%	9 / 32,1%	163 / 27,2%	180 / 28,2%
Англ.	56 / 32%	66 / 29,4%	70 / 48,2%	10 / 35,8%	245 / 40,8%	253 / 39,6%
Укр.	66 / 37,8%	98 / 43,7%	40 / 27,5%	9 / 32,1%	192 / 32%	205 / 32,1%

Загальна кіль-ть ФО	175	224	145	28	600	638
--------------------------------	-----	-----	-----	----	-----	-----

2.1.1. Фразеологічні одиниці, що позначають різні відчуття

У сучасній психологічній науці під терміном «відчуття» розуміється «психофізичний процес чуттєвого відображення окремих властивостей явищ і предметів об'єктивного світу при безпосередньому впливі різних стимулів на органи чуття і суб'єктивне психічне переживання сили, якості, локалізації та інших характеристик дії на органи чуття, що виникає в результаті зазначеного процесу» [37, с. 20].

Відчуття – найпростіший когнітивний процес, первинна форма орієнтування живого організму в навколишньому середовищі. З відчуттів починається пізнавальна діяльність людини. За допомогою різних аналізаторів людина відбирає, нагромаджує інформацію про об'єктивну реальність, про власні суб'єктивні стани і на підставі отриманих вражень виробляє адекватні умовам способи реагування на зовнішні і внутрішні впливи.

Єдиними каналами, по яких зовнішній світ проникає у свідомість людини, є органи почуттів. Відображаючи об'єктивні характеристики предметів і явищ, відчуття існують як суб'єктивні образи об'єктивного світу. Ця особливість відчуттів зумовлена, з одного боку, природою самих відчуттів як продукту відображальної діяльності мозку, а з іншого – психічним складом особистості.

Для відчуттів характерна їх позитивна чи негативна емоційна забарвленість. Приємні або неприємні відчуття сигналізують про позитивну або негативну дію подразника і відповідно на неї реагують.

Сучасна когнітивна психологія включає різні класифікації органів відчуттів і чутливості організму до подразників, що надходять до аналізаторів із зовнішнього світу або зсередини організму [38; 28; 23].

Залежно від міри контакту органів чуття з подразниками розрізняють чутливість контактну (доторкову, смакову, больову) та дистантну (зорову, слухову, нюхову). Від розміщення рецепторів в організмі – на поверхні, всередині організму, в м'язах і сухожиллях – розрізняють відчуття екстероцептивні, які відображають властивості предметів і явищ зовнішнього світу (зорові, слухові, нюхові, смакові), інтероцептивні, які несуть інформацію про стан внутрішніх органів (відчуття голоду, спраги, втоми), і проприоцептивні, що відображають рухи органів тіла і його стан (кінестетичні та статичні). Як самостійний вид, можна виділити температурні (тактильні) відчуття, які є функцією особливого температурного аналізатора, який здійснює терморегуляцію і теплообмін організму з навколишнім середовищем [38].

У відповідності до системи аналізаторів розрізняють такі види відчуттів: тактильні (температурні), зовнішні (зорові, слухові, смакові, нюхові), органічні (вісцеральні), больові, і внутрішні (м'язево-суглобові, вібраційні і статико-динамічні). Кожен з цих різновидів має певний орган (аналізатор), певні закономірності виникнення та перебігу.

Різноманіття відчуттів відображає якісне різноманіття навколишнього світу. Відчуття людини опосередковані його практичною діяльністю, усім процесом історичного розвитку суспільства. Як джерело знань людини про навколишній світ відчуття входять в цілісний процес пізнання, утворюючи чуттєву тканину людської свідомості [23, с. 90].

Відчуття часто супроводжуються емоціями, разом з якими вони складають фундамент пізнавальної діяльності людини, тому в змісті ідіом, що позначають різні зовнішні, внутрішні та змішаного характеру (зовнішньо-внутрішні) відчуття, може бути вказівка на певну емоцію [15, с. 71–72].

У даному мікрополі ФО можна виділити ідіоми, що виражають тактильні відчуття холоду і тепла. Тактильні відчуття є функціями органів, розміщених на шкірі. Тактильні відчуття, як і зір, відіграють велику роль у сприйнятті форми, розміру предметів, розташуванні їх у просторі.

Температурні відчуття (холоду, тепла) викликані контактом з предметами, які мають температуру вищу або нижчу, ніж температура тіла. Температурні відчуття зумовлюються і органічними процесами (кровообігом), і психічними станами (емоційними переживаннями). Температурні відчуття сигналізують про міру сприятливості оточення для життєдіяльності, про стан здоров'я організму [15, с. 135]. Ці стани знайшли відображення в наступних ФО:

1) у новогрецькій мові: *το κρύο τρυπάει τα κόκκαλα* (букв. мороз дирявить кістки) ‘дуже змерзнути’; *μας παίρνουν οι ζέστες* (букв. нас бере жара) ‘сильно перегрітися, надзвичайно спекотно’; *με πιάνει ο ήλιος* (букв. мене хапає сонце) ‘сильно перегрітися, отримати тепловий удар’ та ін;

2) в англійській мові – *to be frozen [chilled, cold] to the marrow [bones, backbone]* (букв. змерзнути до мозку кісток) ‘дуже змерзнути’; *to beat goose* (букв. стегати гуся) ‘хлопати себе по боках для того, щоб зігрітися’; *a goose is walking over smb.'s grave* (букв. гусак ходить довкола чиєїсь могили) ‘дріжжки пробирають когось від холоду (етим. від Дж. Свіфта: *there's somebody walking over my grave*)’; *to quake [quiver, shake, tremble] like an aspen leaf* (букв. дрижати як осиновий листок) ‘дуже сильно змерзнути’; *to be as red as a beetroot* (букв. бути червоним наче буряк) ‘сильно перегрітися на сонці, дуже сильно засмагнути’ та ін.

3) в українській мові – *мороз за спіною [за плечіма, поза шкірою і т. ін.] ходить [бігає]* ‘комусь холодно, хтось мерзне’; *проймає циганський ніт* ‘відчути озноб, дрожь від холоду’; *[аж] морозом сипонуло [за спіною (поза шкірою, по спіні)]* в кого ‘хтось відчуває почуття холоду від страху та переляку; *цокотати [цокати] зубами* ‘дрожати від холоду’; *[аж] вухналі кувати зубами* ‘дуже сильно дрожати від холоду, страху та ін.’; *вибивати [біти] дрижакі [дріб]* ‘дуже здригатися від холоду, нервової перенапруги’; *зуб на зуб не попадає [не потрапляє]* ‘хтось дрожить від холоду, страху’; *кляцати зубами* (1) ‘сильно змерзнути’; *вибивати зубами чечітку* ‘дрожати та пощолкувати зубами, переважно від холоду або переляку’ та ін.

Окрему семантичну групу становлять фразеологізми, що позначають різні внутрішні (м'язево-суглобові, вібраційні і статико-динамічні або гравітаційні) відчуття. М'язево-суглобові відчуття відображають рухи та стани окремих частин тіла – рук, ніг, голови, корпусу. Рецепторами цих відчуттів є спеціальні органи, розміщені у м'язах і сухожиллях.

Статико-динамічні (або гравітаційні) відчуття відображають положення тіла людини в просторі – лежання, стояння, сидіння, рівновагу, падіння. При зміні тіла відносно площини землі (при їзді, на воді, в літаку) і при захворюванні вестибулярного апарату виникає запаморочення, втрачаються рівновага, орієнтація в просторі.

У цю семантичну групу входять такі фразеологічні одиниці:

1) у новогрецькій мові: *μου βγαίνει η γλώσσα* (букв. язик виходить) ‘дуже задихатися, захекатися від швидкого бігу, напруженої роботи’; *έβγαλα τα μουλάρια* (букв. вивести мулів) ‘дуже укачатися, голова запаморочилась’; *βγάζουν τα πόδια μου νερό* (букв. вода ллється з ніг) ‘валитися з ніг від перевтоми’; *είμαι άσπρος σαν το πανί* (букв. бути білим наче полотно) ‘збліднути, бути збудженим, готовим втратити свідомість’; *χάνω τις αισθήσεις μου* (букв. втрачати почуття) ‘втратити свідомість’ та ін.;

2) в англійській мові – *to sweat like a pig* (1) (букв. зіпніти як свиня) ‘обливатися потом, бути знесиленим від втоми’; *smb.'s head is in a whirl [going round]* (букв. голова крутиться [іде обертом] у когось) ‘хтось відчуває сильне запаморочення’; *to peak and pine* (букв. становитися голкою та сосною) ‘чахнути й томитися, мучитися’; *to be dead to the world* (3) (букв. бути мертвим до світу) ‘бути втомленим до смерті’; *to be [run] off one's legs* (букв. бути без [збитися зі своїх] ніг) ‘не відчувати ніг від втоми’; *to have leaden feet* (букв. мати ноги, налиті свинцем) ‘хтось відчуває сильну втому’; *to be as tired as a dog* (букв. бути втомленим як собака) ‘бути дуже усталым’и др.;

3) в українській мові – *голова́ кру́титься [закрутілася]* у кого (1) ‘когось охоплює стан, при якому усе хитається’; *лédве (ледь, насі́лу) тягті́*

(*тягну́ти, тяга́ти, волочі́ти і т. ін.*) *но́ги* ‘дуже повільно ходити, рухатися (з причини перевтоми, хвороби, старості)’; *прогледі́ти (прогляді́ти, продиві́тися)* [*всі*] *о́чі* ‘втомитися від очікування когось.; *аж вага́ з грудéй спáла* ‘комусь стало легше’; *як ві́кручена ганчі́рка* ‘дуже втомлена, знесилена людина’; *в оча́х жо́втіє [темні́є]* у кого ‘хтось відчуває сильну біль від втоми, хвилювань’; *не чу́ти [не відчува́ти] ніг [під собо́ю]* (2) ‘відчувати сильну втому від надмірної ходьби, бігу’ та ін.

Органічні (вісцеральні) відчуття, рецептори яких розташовані у внутрішніх органах і тканинах тіла, виникають внаслідок зрушень, що відбуваються у внутрішньому середовищі організму (голод, спрага, біль та ін.) Органічні відчуття викликають різні емоційні стани, які людина своїми діями намагається підтримувати або усувати.

Органічні відчуття виражаються такими фразеологічними одиницями:

1) у новогрецькій мові: *κοιλία μου παίζει βιολί / ταμπούρα* (букв. живіт грає на скрипці) ‘бути дуже голодним’; *μπήκε ο λύκος στ’αντέρα μου* (букв. зайшов вовк у мої кішки) ‘розігрався апетит, мати вовчий апетит’; *πιάνεται η αναπνοή μου* (букв. подих переривається) ‘дуже важко дихати, задихатися’; *μου ανοίγει η όρεξη* (букв. в мене відкривається апетит) ‘відчувати почуття голоду’ та ін.;

2) в англійській мові: *as dry as a chip* (букв. висохший як щіпка) ‘пересохший, про горло’; *to cry for a cupboard* (букв. плакати за буфетом) ‘бути голодним, відчувати сильне почуття голоду’; *as hungry as a hawk [wolf]* (букв. голодний наче яструб [вовк]) ‘хтось дуже голодний’; *to be able to eat a horse* (букв. бути ладним з’їсти лошака) ‘дуже зголодніти’; *one’s mouth waters* (букв. чийсь рот тече) ‘хтось відчуває сильне бажання поїсти’; *to make a [one’s] belly full of smth.* (букв. зробити [свій] живіт повним чимось) ‘наїстися, переїсти чогось’ та ін.;

3) в українській мові: *живі́т присо́х до спі́ни [до хребта́]* у кого ‘хтось дуже голодний’; *і горобéць у рóті не наслідів* у кого ‘хтось дуже голодний, зовсім нічого не їв’; *кишкі́ гра́ють / загра́ють [марш]* у кого ‘хтось дуже

голодний'; *заморίτι черв'яка* 'задовольнити голод, перекусити'; *вовк кишкі догризає* у кого 'хтось дуже хоче їсти; [і] *крίхти [росίнки] в роті не буλό* у кого 'хтось дуже голодний, зовсім нічого не їв' та ін.

Больові відчуття відображають інтенсивність подразника, його якості, місця дії. Спрямованість уваги на біль посилює його, а відраза – послаблює больові відчуття. ФО, що характеризують больові відчуття:

1) у новогрецькій мові – *του βγαλε τα πόδια* (букв. у нього відірвало ноги) 'у когось дуже болять ноги (від ходьби)'; *μου κόβονται τα γόνατα* (букв. у мене відпадають коліна) 'почуватися дуже слабким, щось дуже болить'; *με γαργαλάει ο λαιμός μου* (букв. горлі щекоче) 'трохи болить горло, відчувати неприємні відчуття у горлі'; *μου κάνει το κεφάλι καζάνι* (букв. голова робиться як казанок) 'хтось відчуває сильний головний біль' та ін.;

2) в англійській мові – *to give smb. beans* (2) (букв. надавати комусь бобів) 'завдати болю комусь, боліти (про частину тіла)'; *to give smb. hell* (2) (букв. завдати ад комусь) 'сильно боліти (про голову, руку, ногу и т.п.), завдати сильного болю'; *smb.'s head is pounding* (букв. голова колотиться у когось) 'хтось відчуває сильний головний біль'; *smb.'s head is swimming* (букв. голова пливе у когось) 'хтось відчуває запаморочення, сильний головний біль' та ін.;

3) в українській мові – *голова розв'альюється [л'опається]* у когось 'хтось мучиться, страждає від сильної головної болі'; *голова [ідє, х'одить / пішла, заходіла] обертом [кр'угом, х'одором]* у кого (1) 'хтось відчуває запаморочення (від хвороби, болю, голоду та ін)'; *см'єркло в голові* у кого 'хтось відчуває запаморочення від удару, хвороби та ін.

Зовнішні відчуття (зорові, слухові, смакові, нюхові) передаються такими фразеологічними одиницями:

- Зорові відчуття. За допомогою зорових аналізаторів людина розрізняє гаму кольорів і світло. Органом зорових відчуттів є очі. Зорові відчуття характеризують такі ідіоми:

1) у новогрецькій мові – *βγάζω τα μάτια μου* (букв. діставати очі) ‘перевтомити очі’; *ρίχνω μια ματιά* (букв. кинути погляд) ‘бистро подивитись на когось, щось, кудись’; *ρίχνω ένα βλέφαρο* (букв. кинути одне повіко) ‘побіжно подивитись на когось, щось, кудись’; *τα μάτια μου κάνουν / βλέπουν πουλάκια* (букв. мої очі роблять / бачу пташок) ‘бачити неіснуючі речі (зазвичай через головокружіння, удар, біль і т.д.)’ та ін;

2) в англійській мові – *to jump in the eyes* (букв. пригати в глаза) ‘прозводити різке неприємне зорове відчуття, мірцати’ та ін.;

3) в українській мові – *аж в очáх мерехтіть [мигтіть]* ‘хтось відчуває неприємні зорові відчуття від чогось дуже яскравого, швидкої зміни об’єктів та ін.’; *метнути очі́ма (о́ком)* на кого – що, куди ‘бистро подивитись на когось, щось, кудись’ та ін.

• Смакові відчуття. Органом смакових відчуттів є спеціальні чутливі до хімічних подразників колбочки, розміщені на язиці і небі. Основні смакові якості – це кислота, солоність, солодкість і гіркота. Гамма смакових відчуттів виникає в результаті комбінації цих чотирьох відчуттів, до яких приєднуються також мускульні (руху мови) [84, с. 36].

Смакові відчуття характеризуються такими ФО:

1) у новогрецькій мові – *να τρως και να γλείφεις τα δάκτυλα* (букв. їсти та пальці обсмоктувати) ‘щось дуже надзвичайно смачне’; *τρέχουν τα σάλια μου* (букв. слина тече) ‘щось дуже смачне, хочеться ще’ та ін.;

2) в англійській мові – *to lick one’s chops [lips]* (букв. облизувати свої челюсті [губи]) ‘предвкушати задоволення, смакувати’; *as bitter as aloes [gall, wormwood]* (букв. гіркий як алое [жевч, полинь]) ‘щось дуже гірке, гірке наче полинь’; *to melt in one’s mouth* (букв. таяти у роті у когось) ‘щось дуже смачне, з вишуканим смаком’ та ін.;

3) в українській мові – *[ті́льки] пáльчики [рідше пáльці] облі́жеш* (1) ‘щось дуже смачне’ та ін.

• Слухові відчуття. Слухові відчуття сприймаються за допомогою вуха. Звуковий аналізатор виділяє наступні якості звуку: гучність (сильна –

слабка), висоту тону (високий – низький), тембр або своєрідність голосу або музичного інструменту. Слухові відчуття позначаються такими ФО:

1) у новогрецькій мові – *έχει τα μάτια του ανοιχτά* (букв. мати відкриті очі) ‘дуже уважно слухати’; *πήρε το αυτί μου* (букв. взяло моє вухо) щось почути’; *βάζω αυτί* (букв. прикладати вухо) ‘прислуховуватись, напружуватись, щоб почути щось’; *είμαι όλος αυτιά* (букв. я весь вухо) ‘бути насторожі, щоб щось почути’; *βουίζουν τα αυτιά μου* (букв. вуха гудять) ‘хтось чує неприємний гомін у вухах’ та ін.;

2) в англійській мові – *one’s ears are singing* (букв. вуха співають у когось) ‘хтось чує неприємний гомін у вухах’; *to grate [jar] upon smb.’s ear* (букв. скрежетати над чиймсь вухом) ‘різати слух у когось, призводити неприємне враження на слух’ та ін.;

3) в українській мові – *[аж] вуха в’януть* у кого ‘комусь неприємно, відразливо слухати щось’; *різати вуха [вуха, слух]* кому, чим (1) ‘призводити неприємне враження на слух, викликати роздратування своєю несурозністю, недоречністю’ та ін.

• Нюхові відчуття. Нюх забезпечує людину інформацією про придатність продуктів для вживання, про хімічні речовини в повітрі. Орган нюху людини дуже чутливий до запахів [84, с. 37]. Нюхові відчуття передаються такими фразеологічними одиницями:

1) у новогрецькій мові – *βρόμα και δσσωδία* (букв. сморід та великий сморід) ‘щось дуже смердить, тхне’; *κάτι μου σπάει τη μύτη* (букв. щось мені ламає носа) ‘учуяти щось смачне, що викликає апетит’ та ін.;

2) в англійській мові – *to smell [stink] to [high] heaven* (букв. пахнути [воняти] аж до [високих] небес) (1) ‘дурно пахнути, віддавати чимось (smell to heaven – шекспірівський вислів); (2) смердіти, воняти’; *to stink in smb.’s nostrils [in the nostrils of smb.]* (букв. смердіти у чиїсь ноздрі) ‘викликати відразу через неприємний запах у когось’ та ін.;

3) в українській мові – *у ніс зако́лоти* ‘стати не до смаку’; *[аж] у голові морочиться* від чого ‘виникає запаморочення у когось від неприємного запаху’ и др.

Фразеосемантичне мікрополе «Відчуття» представлене семантичними групами і підгрупами фразеологічних одиниць, що характеризують тактильні, внутрішні (м'язево-суглобові, вібраційні і статико-динамічні), органічні (виникають внаслідок зрушень, що відбуваються у внутрішньому середовищі організму: голод, спрага) і зовнішні (зорові, слухові, смакові, нюхові) відчуття. Кількісні характеристики див. у таб. 2.1.1.

Таблиця 2.1.1.

Кількісна характеристика фразеологічних одиниць, що входять до фразеосемантичного мікрополя «Відчуття»

Семантичні групи, що характеризують види відчуттів	Кількість ФО / Співвідношення у %		
	новогр.	англ.	укр.
Тактильні (температурні) відчуття	8 / 15,1 %	10 / 17,9 %	20 / 30,3 %
Внутрішні відчуття	19 / 35,8 %	16 / 28,5 %	20 / 30,3 %
Органічні відчуття	8 / 15,1 %	17 / 30,4 %	8 / 12,2 %
Больові відчуття	3 / 5,7 %	4 / 7,1 %	9 / 13,6 %
Внутрішні відчуття	15 / 28,4 %	9 / 16,1 %	9 / 13,6 %
Загальна кількість ФО	53	56	66

Таблиця 2.1.1 а

Кількісна характеристика фразеологічних одиниць, що входять до фразеосемантичної групи «Зовнішні відчуття»

Семантичні підгрупи ФО, що характеризують зовнішні відчуття	Кількість ФО / Співвідношення у %		
	новогр.	англ.	укр.
Зорові відчуття	3 / 20 %	2 / 22,2 %	3 / 33,4 %
Смакові відчуття	8 / 53,4 %	4 / 44,4 %	2 / 22,2 %
Слухові відчуття	2 / 13,3 %	2 / 22,2 %	2 / 22,2 %
Нюхові відчуття	2 / 13,3%	2 / 22,2 %	2 / 22,2 %

Загальна кількість ФО	15	9	9
------------------------------	----	---	---

2.1.2. Фразеологічні одиниці, що характеризують процеси сприйняття

Сприйняття – це суб'єктивний образ предмета (явища, процесу), безпосередньо впливає на аналізатор або систему аналізаторів в сукупності його властивостей, в його об'єктивної цілісності. Це відрізняє сприйняття від відчуття – також безпосередньо чуттєвого відображення, але лише окремих властивостей предметів і явищ [15, с. 59].

Безпосередньо контактуючи з навколишнім світом, людина отримує інформацію не тільки про певні властивості і якості, які притаманні тим чи іншим об'єктам і явищам, а й про самі об'єкти як цілісні утворення. Таке цілісне їх відображення в мозку людини характеризує другу ланку єдиного процесу чуттєвого пізнання сприйняття.

Процес сприйняття відбувається у взаємозв'язку з іншими психічними процесами особистості: мисленням (ми усвідомлюємо об'єкт сприйняття), мовою (називаємо його словом), почуттями (виявляємо своє ставлення до нього), волею (свідомим зусиллям організуємо перцептивну діяльність) [15, с. 59–61].

Важлива роль у сприйнятті належить емоційному стану особистості, її прагненню, переживання змісту сприйнятого. Емоції постають як мотив, як внутрішнє спонукання до пізнання предметів і явищ. У сприйнятті навколишніх предметів і явищ світу важливу роль відіграють активність і дієвість особистості.

Фразеологічні одиниці, що характеризують сприйняття, дають суб'єктивний образ предмета (явища), і відображають предмет у сукупності його властивостей. Процеси сприйняття пов'язані з увагою – зосередженістю і безпосередньо спрямованістю свідомості на предмет, що сприймається.

Сприйняття також характеризується з боку повноти, цілеспрямованості, осмисленості та ін [28, с. 72–74].

Фразеологізми, що характеризують цілеспрямоване зорове сприйняття:

1) у новогрецькій мові – *τρέχει το βλέμμα μου* (букв. погляд бігає) ‘дивитись, зосереджувати увагу’; *καρφώνω το βλέμμα* (букв. встромити погляд) ‘уважно спостерігати, слідкувати за кимось, роздивлятися’; *μένω με τα μάτια καρφωμένα σε κάποιον ή κάτι* (букв. залишатися з очима, прибитими до когось або щось) ‘не відривати очей з чогось; не спускати очей’; *παίρνω καταπόδι κάποιου* (букв. брати чийсь слід) ‘уважно слідкувати за кимось, йти по чийхось слідах’; *αγκαλιάζω με τα μάτια μου* (букв. обняти очима) ‘дивитись уважно з інтересом, включати до свого поля зору’; *δεν αφήνω (κάποιου) από τα μάτια μου* (букв. не залишаю когось за очима) ‘постійно спостерігати за кимось, не спускати очей, контролювати когось’; *το μάτι του γαρίδα* (букв. його око креветка) ‘уважно, наполегливо дивитись’ та ін.;

2) в англійській мові – *to have eyes at the back of one's head* (букв. мати очі на своїй потилиці) ‘все бачити, все помічати’; *to have eyes to see* (букв. мати очі, щоб бачити) ‘бути спостережливим, остережним’; *to have one's eyes glued on smth.* (букв. мати очі, що приклеєні до чогось) ‘не відривати очей з чогось; не спускати очей, чого-л., милуватися’; *to have a keen eye* (букв. мати гостре око) ‘бути спостережливим’; *to be on the alert* (букв. бути насторожі) ‘бути остережним, бути наготові’; *not to bat an eye [eyelid]* (букв. не зімкнути очей [повік]) ‘бути пильним, не спати’; *to look over smb.'s shoulder* (букв. дивитись через чиєсь плічо) ‘уважно спостерігати, слідкувати за кимось’; *to watch smb. like a hawk [lynx]* (букв. слідкувати за кимось як рись) ‘уважно слідкувати за кимось, не спускати очей з когось’; *to see [watch] smb. [smth.] out of the corner of one's eye* (букв. бачити когось краєм ока) ‘спостерігати крадкома, іскося дивитись’ та ін.;

3) в українській мові – *[аж] вбирати / брати [в себе] очи (око)* ‘бавити своєю красою, яскравістю красокта ін.’; *віддивити (віглядити)/диал. видівлювати [всі] очи* (3) ‘дивитись кудись, на щось напружено,

приглядатися до чогось'; *всевидіюче [видіюче] око* (1) 'здатність все помічати, про все швидко дізнаватись'; *в сто очей дивитися* за ким 'уважно спостерігати за кимось, контролювати чиїсь дії, вчинки'; *кóвзати [ковзнути] поглядом (очіма)* по кому – чому 'цілеспрямовано дивитись на когось'; *тикати [ткнути] носом* кого, у що 'звертати чиюсь увагу на щось'; *топити [утопити] очі [погляд, зір]* у чому, в що 'безвідривно дивитись на когось, щось, любоватися' та ін.

Фразеологічні одиниці з антонімічним значенням, що позначають сприйняття:

1) у новогрецькій мові – *δε βλέπω ούτε τη μύτη μου* (букв. не бачити і власного носа) 'нічого не бачити, тьма кромішна'; *περνώ κάτι στο ντουκού* (букв. вважати щось поверховим) 'не сприймати щось всерйоз, не звертати достатньо уваги'; *κάνω τα στραβά μάτια / κλείνω τα μάτια* (букв. робити погані очі / закривати очі) 'ніби не помічати, не надавати уваги'; *παίζουμε τις κουμπάρες* (букв. гратися у хрещених) 'не надавати уваги, не сприймати усерйоз'

2) в англійській мові – *to think a little of smb.* (букв. думати мало про щось) 'не звертати достатньо уваги на щось, вважати пустяком'; *to slip smb.'s attention* (букв. вискользяти з чиєїсь уваги) 'не бачити, не звертати уваги'; *to have [got] a film over one's [the] eyes* (букв. мати фотоплівку навколо очей) 'хтось погано розрізняє щось, не бачить чітко'; *to cast [throw] a mist before smb.'s eyes* (букв. кидати, розкидати туман перед очима) 'цілеспрямовано вводити когось в оману, показуючи щось неправдиве'; *to let smb. out of one's sight* (букв. дозволити комусь піти зі свого поля зору) 'упускати когось, щось з виду'; *as black as hell* (букв. чорний як пекло) 'зовсім чорний, непроглядний, тьма кромішна'; *as blind as a bat* (2) (букв. сліпий як летуча миша) 'сліпий, той, що нічого не помічає, не бачить'; *to fix one's gaze on smth.* (букв. зафіксувати свій погляд на чомусь) 'довго придивлятися у щось, не сприймаючи побачене' та ін.;

3) в українській мові – *випада́ти [віпасти]* з поля зору ‘залишитися невидимим’; *в оча́х замигті́ли [білі (веселі, грайліві)] метелики* у кого ‘хтось тимчасово втратив здатність бачити через втому’; *туман застилає [застелив] очі* чиї, кому ‘хтось втрачає можливість нормально бачити через хвилювання, сильну біль, втрати свідомості’; *диві́тися крізь па́льці* на що (1) ‘цілеспрямовано не звертати уваги на щось, навмисно не помічати чогось невіршеного у чиїхось діях, вчинках’ та ін.

Фразеосемантична група «Сприйняття за допомогою органів слуху» представлена такими семантичними групами:

1) у новогрецькій мові – *σ'ακούω και με τα δυο μου τ'αυτιά* (букв. я тебе слухаю своїми двома вухами) ‘уважно слухати’; *δεν σηκώνω / παίρνω από αστεία* (букв. не підіймаю / беру за жарт) ‘не сприймати всерйоз’; (*κάτι*) *παίρνει / πιάνει το αφτί μου* (букв. щось бере / хапає моє вухо) ‘бути насторож, бути налаштованим щось слухати дуже уважно, бути насторожі’; *είμαι όλος / γεμάτος αφτιά* (букв. бути повністю \ повним у вухах) ‘уважно слухати’; *χαϊδεύω τα αφτιά* (букв. пестити вуха) ‘лестити комусь, казати комусь тільки добрі слова, щоб ввести його в оману’

2) в англійській мові – *to keep one's ears open* (букв. тримати свої вуха відкритими) ‘бути насторож, бути налаштованим щось слухати дуже уважно’; *to strain one's ears* (букв. напружувати свої вуха) ‘напружувати слух, намагатися почути щось, когось’; *to bend [incline] one's [an] ear [ears] to smb., smth.* (букв. гнути [склонити] своє вухо [вуха]) ‘прислухатися, вислухувати’ та ін.;

3) в українській мові – *насторóжувати [нагóстрювати, нашорошувати] ву́ха* ‘слухати напружено, уважно прислуховуватись до чогось’; *розпуска́ти [розставля́ти]/розпусті́ти [розста́вити] ву́ха [у́ха]* (1) ‘вжив. зі сл. слухати, слухати уважно, з інтересом, (2) ‘довіриливо слухати’; *[слухати] з розкритим ротом* ‘слухати дуже уважно, із зацікавленістю’ та ін.

Окрему групу складають фразеологізми, що характеризують сприйняття людини людиною. Це комплексний тип сприйняття. У його

основі лежить процес психологічного пізнання людьми один одного в умовах безпосереднього спілкування. Цей процес включає в себе всі рівні психічного відображення, починаючи від відчуття і завершуючи мисленням, і підпорядковується він загальним закономірностям психічного відображення. При сприйнятті нової для себе людини головну увагу суб'єкт приділяє таким особливостям зовнішності, які найбільш інформативні щодо психічних властивостей [279, с. 61].

Комплексний процес «Сприйняття людини людиною» знайшов відображення у таких фразеологічних одиницях:

1) у новогрецькій мові – *τον γράφω στα παλιά μου τα παπούτσια* (букв. писати когось на своєму старому взутті) ‘зневажати когось, ні у що не ставити, зневажати, не звертати жодної уваги’; *τον παίζω στα δάκτυλα* (букв. гратися ним на пальцях) ‘маніпулювати кимось, вважати когось маріонеткою’; *ανεβάζω κάποιον στον έβδομο ουρανό* (букв. піднімати когось на сьоме небо) ‘зробити когось щасливим, надзвичайно добре до когось ставитись’; *βγάζω το καπέλο σε κάποιον* (букв. знімати перед кимось шляпу) ‘поважати когось, надзвичайно добре до когось ставитись’; *βάζω τα δυο πόδια (κάποιου) σ’ένα παπούτσι* (букв. покласти дві ноги (чийхось) в один ботик) ‘присмірити когось, змусити прилаштуватися до якоїсь ситуації’; *βλέπω (κάποιον / κάτι) αφ’ψηφού* (букв. дивитись на когось, щось звисока) ‘презирливо ставитись до когось, вважати нижчим за себе’

2) в англійській мові – *to give somebody the back* (букв. давати комусь спину) ‘відвернутися від когось, ігнорувати когось’; *to entertain an angel unawares* (букв. розважати янгола нецілеспрямовано) ‘приймати людину, не знаючи про його високе положення, великі заслуги або принади, етим. бібл. Hebrews XIII, 2’; *an angel of light* (букв. янгол світла) ‘дорога, любима людина, етим. бібл. [Corinthians XI, 14]’; *to lose castle* (букв. втратити палац) ‘втратити своє положення у суспільстві, впасти у громадській думці’; *a negligible quantity* (букв. незначна кількість) ‘людина, з якою не рахуються, людина, що не має певного статусу у суспільстві’; *to give [show] smb. the cold*

shoulder (букв. дати, [показати] комусь холодне плече) ‘холодно когось прийняти, виявити неприязнь, зневагу до когось’ та ін.;

3) в українській мові – *ні (ані) сват ні (ані) брат* ‘зовсім чужа людина’; *носітися як (ніби) [дурень (ціган, старець)] з писаною торбою* з ким – чим ‘приділяти більше уваги ніж потрібно тому, хто на це не заслуговує’; *вернути [відвертати] ніс [носа, фізіономію, рило, ніку]* (1) ‘триматися на відстані, відвертатися від когось, чогось через певні причини, (2) ‘уникати зустрічі, спілкування з кимось, виявляючи надмінність, зневагу’; *своják з лівої щоки* ‘не рідна, чужа людина’ та ін.

У складі фразеосемантичного мікрополя «Сприйняття» виявлено та охарактеризовано три фразеосемантичні групи, що позначають зорове сприйняття, сприйняття за допомогою органів слуху і сприйняття людиною людиною. Отримані результати наведені у таб. 2.1.2.

Таблиця 2.1.2

Кількісна характеристика фразеологічних одиниць, що входять до фразеосемантичного мікрополя «Сприйняття»

Семантичні групи, що характеризують види сприйняття	Кількість ФО / Співвідношення у %		
	новогр.	англ.	укр.
Зорове сприйняття	29 / 48,3 %	38 / 57,5 %	65 / 66,3 %
Сприйняття за допомогою органів слуху	14 / 23,3 %	16 / 24,2 %	19 / 19,3 %
Сприйняття людиною людиною	12 / 20 %	14 / 21,2 %	11 / 11,2 %
Загальна кількість ФО	60	66	98

2.1.3. Фразеологічні одиниці, що характеризують процеси пам'яті

Когнітивні процеси *відчуття* і *сприйняття* запам'ятовуються, зберігаються і відтворюються в пам'яті.

Як пам'ять розуміємо процеси запам'ятовування, зберігання і подальшого відтворення людиною її колишнього досвіду [28, с. 84; 15, с. 184].

Пам'ять – основа психічного життя людини. За допомогою пам'яті людина добуває необхідні для діяльності знання, вміння і навички. Пам'ять – невід'ємна умова психічного розвитку людини. Нові зрушення в її психіці завжди ґрунтуються на попередніх досягненнях, на досягненнях, зафіксованих у пам'яті. Без запасу уявлень пам'яті неможливими були б розумова діяльність, створення образів уяви, орієнтування в навколишньому середовищі взагалі [15, с. 184].

У когнітивній психології прийнято виділяти чотири процеси пам'яті: запам'ятовування, зберігання, відтворення і забування. За часом утримання інформації пам'ять поділяють також на короткочасну, довготривалу і оперативну [28, с. 84–86].

Короткочасна пам'ять характеризується швидким запам'ятовуванням матеріалу, його відтворенням і нетривалим зберіганням. Вона, як правило, обслуговує актуальні потреби діяльності й обмежена в обсязі [28, с. 187–188].

Довготривала пам'ять необхідна в процесі придбання та закріплення знань, умінь і навичок, розрахованих на їх тривале збереження і наступне використання в діяльності людини.

Оперативна пам'ять забезпечує запам'ятовування і відтворення оперативної інформації, потрібної для використання в поточній діяльності. Наприклад, виконання складних математичних розрахунків з проміжними результатами або послідовний усний переклад з однієї мови на іншу.

Процеси запам'ятовування, зберігання, відтворення і забування інформації відображають фразеологічні одиниці, що входять до семантичного мікрополя «Пам'ять».

1) у новогрецькій мові – *ξέρω απ'έξω κι ανακατωτά* (букв. знати напам'ять та змішано) 'знати напам'ять'; *ανακαλώ στη μνήμη μου* (букв. викликати у пам'ять) 'згадувати щось з минулого'; *ανοίγω παλιές πληγές* (букв. вскривати

старі рани) ‘згадувати щось неприємне’; *βιάζω τον εαυτό μου / τη μνήμη μου* (букв. силити себе / свою пам’ять) ‘намагатися згадати про щось’; *γράφ’το καλά στο μυαλό σου* (букв. запиши собі добре у мозку) ‘запам’ятай раз і назавжди’; *μνήμη ελέφαντα* (букв. пам’ять як у слона) ‘виключно гарна пам’ять’; *φέρνω στο νου μου* (букв. відтворювати у розумі) ‘згадувати про щось’; *ο νους μου τρέχει σε κάτι* (букв. мій розум кудись біжить) ‘згадувати про щось з ностальгією’; *να το βάλεις / κρεμάσεις σκουλαρίκι* (букв. поклади / повісь як сережку) ‘запам’ятай, тримай у голові’;

2) в англійській мові – *to sink home [into smb. 's mind]* (букв. зануритися в дом [в чийсь мозок]) ‘доходити до свідомості, добре запам’ятовувати’; *put that in your pipe and smoke* (букв. поклади це в свою трубку та запали) ‘запам’ятовувати раз і назавжди’; *to stick in smb. 's mind* (букв. приклеїти у чийсь пам’ять) ‘запам’ятати, добре запам’ятати’; *to put a bug in smb. 's ear [in the ear of smb.]* (1) (букв. покласти жука у чийсь вухо) ‘частим повторюванням змусити запам’ятовувати щось, щось нашоптувати’ та ін.;

3) в українській мові – *вбгати в голову* що ‘запам’ятати, усвідомити щось’; *врізатися [вбитися] в пам’ять* кому ‘надовго запам’ятати, вразити когось чимось’; *зарубати [собі] на носі* ‘добре, надовго запам’ятати’; *дátися в науку* кому ‘добре запам’ятати, залишити про себе довгу пам’ять’; *карбувати в пам’яті* ‘добре, ретельно запам’ятати’; *проковтнути їжа* ‘запам’ятати надовго щось’ та ін.

Фразеологічні одиниці, що позначають процес забування інформації. Забування є одним із процесів пам’яті, який проявляється в нездатності про щось дізнатись [28, с. 115]. Процес забування протилежний запам’ятовуванню. Забування проявляється в тому, що втрачається чіткість того, що запам’яталося, зменшується його обсяг, виникають помилки у відтворенні, стає неможливим відтворення і, нарешті, унеможлиблюється впізнавання [28, с. 81–83].

Згідно теорії когнітивної психології, забування залежить від часу, змісту діяльності, її організації та умов, за якими воно відбувається. Причиною, яка

погіршує запам'ятовування, може бути негативна індукція, зумовлена змістом інформації. Забування є поступовим процесом. Основою для цього процесу служить ослаблення і порушення раніше утворених умовних зв'язків. Чим менше вони закріплені, тим швидше згасають і викликають забування [15, с. 82–83; 28, с. 115].

Забування характеризують такі фразеологічні одиниці:

1) у новогрецькій мові – *με απατά η μνήμη μου* (букв. моя пам'ять вводить мене в оману) 'забувати щось, не згадати про щось достовірно'; *μου διαφεύγει κάτι* (букв. щось втікає від мене) 'не пам'ятати, забувати щось'; *βράζω απ'το μυαλό μου* (букв. викидати з голови) 'намагатися забути про щось';

2) в англійській мові – *to get [smth.] out of one's system [mind, head, blood]* (букв. викидати щось зі своєї системи [пам'яті, голови, крові]) (1) 'припиняти думати про щось, цілеспрямовано забувати'; *to pass the sponge over smth.* (букв. пройтися губкою навколо чогось) 'канути в Лету, забувати'; *smb.'s mind like a sieve* (букв. пам'ять наче сито у когось) 'хтось не запам'ятовує, забуває про когось, щось'; *to be [go] out of (smb.'s) mind* (букв. бути забутим, вилитіти із пам'яті) 'забути когось, щось'; *to clear one's mind of smth.* (букв. очистити свою пам'ять від чогось) 'припинити думати про щось, забути'; *to go [put] out of smb.'s mind [head]* (букв. вискакувати [викидати] з чиєїсь пам'яті [голови]) '(1) забути, бути забутим' та ін.;

3) в українській мові – *віжити [виживати] з пам'яті* 'втратити здатність запам'ятовувати щось у зв'язку зі старістю'; *вилітати [вивітрюватися] з голови [з пам'яті]* 'забути, зовсім забутися': *голова дірява* у кого, чия 'хтось має погану пам'ять, забуває все'; *вікинути [викидати] з голови [з пам'яті, з думки]* кого, що 'забувати когось, щось, припиняти думати про когось, щось' та ін.

Фразеосемантичне мікрополе «Пам'ять» представлено чотирма фразеосемантичними групами, кількісні дані яких наведено у таб. 2.1.3.

Таблиця 2.1.3

Кількісна характеристика фразеологічних одиниць, що входять до фразеосемантичного мікрополя «Пам'ять»

Семантичні групи, що характеризують процеси пам'яті	Кількість ФО / Співвідношення у %		
	новогр.	англ.	укр.
Запам'ятовування	7 / 20 %	13 / 26 %	10 / 25 %
Зберігання	8 / 22,8 %	8 / 16 %	8 / 20 %
Відтворення	9 / 25,7 %	15 / 30 %	8 / 20 %
Забування	11 / 31,5 %	14 / 28 %	14 / 35 %
Загальна кількість ФО	35	50	40

2.1.4. Фразеологічні одиниці, що характеризують процеси уяви

За даними психологів, уява відіграє особливу роль [28, с. 59]. Якщо за допомогою сприйняття і мислення людина дізнається про властивості, зв'язки та відносини речей, явищ, існуючих реально, то в уяві відбивається і те, що було, але свідком чого людина не могла бути, і те, що є, але недоступно через будь-яку з причин, і те, чого немає, але що може бути. В уяві знаходить відображення і те, що ніколи не відбудеться, ніколи не здійсниться.

Уява у власному своєму специфічному сенсі слова може бути тільки в людини, яка як суб'єкт суспільної практики реально перетворює світ і розвиває справжню уяву. У процесі розвитку вона спочатку – наслідок, а потім і передумова тієї діяльності людини, за допомогою якої вона реально змінює дійсність.

У кожній дії, якою людина змінює світ, присутня частка фантазії, і розвиток уяви як перетворення дійсності у свідомості тісно пов'язане з реальним перетворенням її в практиці, хоча часто незмірно далеко виходить за його межі. У своїх фантазіях людина може виходити за межі реального світу в часі і в просторі. Вона може з'єднувати і роз'єднувати нерозкладне і непок'єднане, переміщати речі, події, процеси із сьогодення в майбутнє чи у минуле, з одного простору в інше [15, с. 8].

У термінах когнітивної психології під уявою розуміється психічний процес створення та оперування образами (уявленнями) і синтезу нових образів [28, с. 59].

Уява – це здатність викликати образи. При її допомозі, людина відображає реальну дійсність, але в інших, незвичайних, часто несподіваних, поєднаннях і зв'язках. Уява перетворює дійсність і створює на цій основі нові образи. Вона тісно пов'язана з мисленням, тому здатна активно перетворювати життєві враження, отримані знання, дані сприйняття і уявлення.

У когнітивній психології виділяють пасивну і активну уяву [37, с. 15–16].

Фразеологічні одиниці, що належать до семантичного мікрополя «Уява», характеризують здебільшого пасивну (мимовільну) уяву.

Пасивна (або мимовільна) уява – це нові образи, що виникають під впливом малоусвідомлених або неусвідомлених потреб [28, с. 59].

Уривки спогадів минулого вигадливо поєднуються в сновидіннях, вони народжуються ненавмисно, вступають в несподівані, іноді абсолютно безглузді поєднання.

ФО, що позначають пасивну уяву:

1) у новогрецькій мові – *στα σύννεφα* (букв. в облаках) ‘перебувати в стані замріяності’; *πετούν τα μυαλά μου στον αέρα* (букв. підлітає мій мозок у повітря) ‘бути фантазером, і через це бути легковажним’; *βλέπει τον λόκο και ψάχνει τον вторό* (букв. бачить вовка та шукає слід) ‘людина, що тікає від реальності, живе у своєму світі’; *ζει στον κοσμάρα του* (букв. живе у своєму світі) ‘жити у своєму мирі, бути відірваним від реальності’;

2) в англійській мові – *to stand in one's mind's eye* (букв. представати перед мисленнєвим взором когось) ‘представати в уяві’; *to have in one's mind* (букв. мати у свої свідомості) ‘у думках уявляти собі, щось стоїть перед очима’; *to be in the chapter of possibilities* (букв. бути у частині можливостей) ‘уявляється можливим, можна щось собі уявити’ [28, с. 141] та ін.;

3) в українській мові – *витати [літати] в хмарах [в небесах, в емпіреях]* ‘перебувати у стані замріяності’; *припливти до голові кому* ‘з’являтися в уяві (про думки, роздуми та ін.)’; *снуватися в голові [в думках]*

‘виникати в уяві’; *σινατι зайцям сіль на хвіст* ‘мріяти про щось нереальне’ та ін.

Активна або довільна уява – це процес навмисної побудови образів у зв'язку з свідомо поставленою метою в тій чи іншій діяльності. Необхідність побудувати свою поведінку відповідно до прийнятої на себе ролі вимагає активної роботи уяви [28, с. 59].

Особливим видом активної уяви вважається мрія. Мрія завжди спрямована на майбутнє, на перспективи життя і діяльності конкретної людини, конкретної особистості. Вона дозволяє намічати майбутнє і організувати свою поведінку для його здійснення. Уявити собі майбутнє (тобто те, чого ще немає) людина не могла б без уяви, без уміння будувати новий образ. Цей процес уяви завжди спрямований не просто в майбутнє, а в бажане майбутнє.

До образів такого роду, як мрія, належать ідеали людини – еталони, образи життя, поведінки, відносин, діяльності. Ідеал – це образ, в якому представлені найбільш цінні, значимі для даної людини риси і властивості особистості. В образі-ідеалі виражається тенденція розвитку особистості. Передбачаючи результати нашої діяльності, мрія, створювана уявою, стимулює роботу над її втіленням, боротьбу за її втілення.

ФО, що характеризують процес активної уяви:

1) у новогрецькій мові – *τα βλέπω σκούρα* (букв. бачити темно) ‘передбачати поганий розвиток подій’; *μετράω προβάτια* (букв. рахувати овечок) ‘в уяві рахувати овець, щоб швидше заснути’; *φέρνω στο νοῦ μου* (букв. приводжу у свій розум) ‘згадувати когось, уявляти когось або щось’; *κάνω το κομάντο μου* (букв. робити розпорядження) ‘заглядати у майбутнє, турбуватися про майбутнє життя’; *κοιμάμαι και ονειρεύομαι* (букв. сплю та бачу) ‘уявляти щось, дуже бажати, не сприймати реальність’; *τα βλέπω διπλά* (букв. бачити подвійно) ‘не бачити речі такими, якими вони є насправді, ідеалізувати щось, будучи у стані алкогольного сп’яніння’; *πολεμώ / μάχομαι*

με ανεμόμυλους (букв. боротися з повітряними мельницями) ‘боротися з чимось уявним, неіснуючим’ та ін.;

2) в англійській мові – *to have a wishful thinking* (букв. мати бажане сприйняття) ‘бажання бачити все так як хочеться, а не так як воно є у дійсності’; *to think a lot of somebody* (букв. думати багато про когось) ‘бути високої думки про когось, не помічати недоліків, ідеалізувати когось’; *to be clear in one’s mind* (букв. бути чистим у своїй свідомості) ‘ясно віддавати собі рахунок’ [247, с. 503]; *to limn on water* (букв. писати по воді) ‘мріяти про щось нездійснене’; *to build castles in the air [Spain]* (букв. будувати палаци у повітрі (Іспанії) ‘будувати нездійснені плани, пусті мрії’ та ін.;

3) в українській мові – *думки забігають вперед* чий ‘хтось мріє про щось, уявляє те, що має настати, відбутися пізніше’; *багатіти думкою [думками]* ‘втішати себе намірами, думками, уявленнями та ін.’; *будувати повітряні замки* ‘вигадувати нездійснені, відірвані від життя плани, мріяти про щось неосяжне’; *перелітати [залітати] / перелетіти [залетіти] думкою [в думці, в думках]* ‘уявляти когось, щось’ та ін.

Уява є психічним процесом створення образів предметів, ситуацій, обставин шляхом приведення наявних у людини знань у нове поєднання. Фразеологічні одиниці, що характеризують процеси уяви, позначають пасивну і активну уяву.

У структуру фразеосемантичного мікрополя «Уява» входять дві семантичні групи, що характеризують активний і пасивний різновид процесу уяви. Кількісна характеристика груп представлена у таб. 2.1.4.

Таблиця 2.1.4

Кількісна характеристика фразеологічних одиниць, що входять до фразеосемантичного мікрополя «Уява»

Семантичні групи, що характеризують види уяви	Кількість ФО / Співвідношення у %		
	новогр.	англ.	укр.
Активна уява	5 / 55 %	5 / 50 %	5 / 55 %
Пасивна уява	4 / 45 %	5 / 50%	4 / 45 %

Загальна кількість ФО	9	10	9
------------------------------	---	----	---

2.1.5. Фразеологічні одиниці, що характеризують мисленнєву діяльність та інтелектуальні здібності людини

Когнітивна діяльність людини починається з відчуттів і сприйняття. Відображаючи дійсність на чуттєвому рівні за участю аналізаторів, людина одержує різнобічну інформацію про зовнішні можливості та ознаки предметів, які фіксуються в його свідомості у формі звукових, просторових, смакових, доторкових та інших уявлень.

Вичерпні знання про об'єкти дійсності, їх внутрішню, не виражену у відчуттях і сприйняттях сутність людина одержує за допомогою розумової діяльності – вищої абстрактної форми пізнання об'єктивної реальності [15, с. 155].

Розумова діяльність – це процес опосередкованого і узагальненого відображення людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в її істотних зв'язках і відносинах [15, с. 156].

Мислення людини нерозривно пов'язане з мовою, яка є знаряддям формування думки і способом її вербалізації. У слові закріплюється пізнавальний досвід, який людина використовує в разі потреби. Узагальнюючи у слові свої знання про предмети і явища дійсності, людина виходить за межі того, що дано їй безпосередньо у відчуттях і сприйняттях, значно розширює свої пізнавальні здібності, вдосконалює мислення.

Мислення займає важливе місце в когнітивній діяльності людини: воно дає можливість наукового пізнання світу, передбачення і прогнозування розвитку подій, практичного оволодіння закономірностями об'єктивної дійсності, постановки їх на службу потребам та інтересам людини. Мислення – фундамент свідомої діяльності особистості, формування її ментальних та інших властивостей. Рівень розвитку мислення визначає, якою мірою людина

здатна орієнтуватися в навколишньому світі і в певних обставинах [15, с. 155].

Розумова діяльність людини, яка спрямована на пізнання закономірностей об'єктивного світу, має соціальну природу. Суспільно-історична обумовленість мислення виявляється в тому, що в кожному акті пізнання дійсності людина спирається на досвід, накопичений попередніми поколіннями, оперує тими засобами пізнання, які були створені ними. До таких засобів, в першу чергу, належить мова як знаряддя вираження, узагальнення та збереження результатів когнітивної діяльності людей. Широта узагальнень і глибина розкриття сутності явищ значною мірою обумовлені також результатами пізнання дійсності, досягнутими на попередньому етапі історичного розвитку людського суспільства [15, с. 157].

Отже, хоча мислення кожної людини розвивається і формується в процесі її власної активної когнітивної діяльності, його зміст і характер завжди зумовлені загальним рівнем пізнання, якого досягло суспільство на певному етапі свого розвитку.

ФО, що відображають розумову діяльність і розумові здібності людини представлені двома семантичними групами [28, с. 74–77]:

1. Фразеологічні одиниці, що позначають мислення як процес, спрямований на об'єкт (цілеспрямоване мислення) і відображає різні розумові операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, розуміння як результат розумової діяльності та ін.).

До складу даної семантичної групи входять такі фразеологічні одиниці:

1) у новогрецькій мові – *γυρνάω κάτι μέσα μου* (букв. перекручувати щось всередині) ‘постійно про щось розмірковувати’; *χαλώ (σπάω) το κεφάλι μου* (букв. псувати (ламати) свою голову) ‘напружено про щось думати’; *μπαίνω στο νόημα* (букв. входити у смисл) ‘входити в курс справ’; *βασανίζω το μυαλό μου* (букв. мучити мозок) ‘напружувати голову, намагатися щось згадати’; *γεννάει το μυαλό (κάποιου)* (букв. чийсь мозок народжує) ‘породжувати багато нових, креативних ідей’; *μου περνάει κάτι απ’το μυαλό* (букв. щось проходить

крізь мозок) ‘думати про щось’; *τα ζυγίζω* (букв. ставити їх на терези) ‘цілеспрямовано розмірковувати над чимось’ та ін.

2) в англійській мові – *smb.'s head is stuffed with smth.* (2) (букв. чиясь голова чимось забита) ‘хтось напружено думає, розмислює над чимось’; *to be on the right track [scent]* (букв. бути на правильному шляху, йти по вірному) ‘правильно розмислювати’; *to lay a scheme* (букв. накладати схему) ‘складати план, задумувати’; *to take thought* (букв. брати думку) ‘замислюватися’; *to collect [one's] thoughts [wits]* (букв. збирати свої думки) ‘зосереджуватися над чимось, намагаючись щось вирішити’; *to get to the bottom of smth.* (букв. дістатися основи чогось) ‘вникати у суть справи, докапуватися до істини’; *to come [get] down to bed-rock* (букв. добиратися до корінної природи) ‘добиратися до істини, вникати в суть справи’; *to look before and after* (букв. дивитися спереду і ззаду) ‘глибоко обдумувати, розмішляти (шекспірівський вислів)’; *to search one's mind* (букв. шукати свою пам'ять) ‘напружено, старанно думати про щось, намагаючись знайти рішення’; *to scratch one's head* (букв. чесати свою голову) ‘замислюватися, розмислювати над чимось’ та ін.;

3) в українській мові – *крутіти [вертіти] на всі бо́ки* ‘довго думати, розмислювати над чимось, щось змінювати’; *сушіти [вісушити] [собі] го́лову (мóзок) над чим (1)* ‘напружено думати, роздумувати над чимось, шукати вирішення якихось проблем’; *дивітися да́лі сво́го но́са* ‘мислити масштабно, з перспективою на майбутнє’; *майну́ло [мелькну́ло, мигну́ло] в голові́* чий, у кого, кому ‘хтось раптово подумав, почав думати про щось’; *судіти і [та] рядіти (2)* ‘роздумувати над чимось, розв'язувати якесь питання, завдання’; *снувáти думкі́* ‘обдумувати щось, думати над чимось, паралельно займаючись іншими справами’ та ін.

2. Фразеологічні одиниці, що позначають інтелектуальні властивості і стани, обумовлені індивідуальними особливостями мислення. Ця семантична група є найбільш численною. Вона складається з декількох семантичних

підгруп. Серед них, насамперед, потрібно виділити підгрупу фразеологічних одиниць, що оцінюють розумові здібності людини:

- фразеологізми, з позитивною оцінкою розумових здібностей людини:

1) у новогрецькій мові – *κόβει η γκλάβα του* (букв. його голова ріже) ‘людина, у якої варить голова’; *κατεβάζω ιδέες* (букв. породжувати ідеї) ‘бути розумним, зі смекалкою’; *είναι μεγάλο (δυνατό) μυαλό* (букв. великий (сильний) мозок) ‘людина з головою, дуже розумна’; *τα παίζω στα δάχτυλα* (букв. грати на пальцях) ‘людина дуже професійна, повністю освідомлена з якоїсь теми’; *πουλώ και αγοράζω (κάποιον)* (букв. продаю та купую (когось)) ‘людина дуже розумна, хитра, що може маніпулювати людьми’; *γάτα με πέταλα* (букв. кішка з підковами) ‘дуже розумна, спритна людина’; *έχει τον δαίμονα μέσα* (букв. має чорта всередині) ‘дуже розумна, креативна, активна людина’; *σπίρτο μονάχο* (букв. один сирник) ‘дуже розумна, енергійна людина’ та ін.;

2) в англійській мові – *to have a mental furniture* (букв. мати ментальну фурнітуру) ‘мати добрі знання про щось’; *a walking dictionary* (букв. ходячий словник) ‘людина, що багато чого знає’; *clear [lucid] mind* (букв. чистий, ясний розум) ‘той, хто ясно, логічно розмірковує’; *to be head and shoulders above smb. [rest]* (букв. бути головою та плечима вище ніж інші) ‘хтось набагато розумніший, досвідчений’; *clever Dick [dog]* (букв. розумний Дик [пес]) ‘умник, кмітливий’; *a smart Aleck* (3) (букв. розумний Алек) ‘всезнайка’; *to have more brains in one’s little finger than one has in his whole body* (букв. мати в мизинці більше розуму, ніж у когось голові) ‘хтось набагато розумніший, досвідчений’; *to have something on the ball* (букв. мати щось на м’ячу) ‘бути кмітливим’; *the Admirable Crichton* (букв. незрівняний Крайтон) ‘вчений, освідчена людина (за ім’ям відомого шотландського вченого XVI ст. Дж. Крайтона, що отримав магістерський ступінь у 14 років)’; *to know enough to come in [get, австрал. keep] out of the rain* (букв. знати достатньо для того, щоб уникнути дождя) ‘відрізнитися кмітливістю’ та ін.;

3) в українській мові – *аристокράτ* *δύχου* ‘людина високого інтелектуального розвитку’; *казанόκ* [*баняκ, макίτρα*] *váριτς* у кого, чий, чия ‘хтось розумний, кміливий’; *βύστριη* *на ρόζυμ* ‘здатний швидко мислити, розбиратися у справі’; з *варéної κράшанки курчά* *víσιδιτς* ірон. ‘дуже кмітливий, хитрий, виверткий’; *бачити на два* [*на три*] *αριшини* *πід землею* [*землю*] ‘відрізнитися великою проникливістю’; *бáчити далéко* [*δáλι* *свогό нόσα*] ‘бути далекоглядним, мудрим, предсказувати події, передбачати наслідки’; *ходяча енциклопéдия* шутл. ‘людина, яка має широкий кругозір і може проінформувати з будь-якого питання’; *кóваний на всі чотіри ногі* [*κοπίτα*] ‘хтось дуже досвідчений’; *μάτι* *ολίу* [*λίη, σμάλετς*] *в голові* жврт. ‘бути розумним, кмітливим, розсудливим’; *свиню з’їсти* на чому ‘добре розбиратися у чомусь, бути досвідченим у чомусь’; *голова́ не полóвою* [*не солóмою, не κλοτчыяμ*] *набίта* у кого ‘хтось кмітливий, розумний’ та ін.

• фразеологізми, з негативною оцінкою розумових здібностей людини:

1) у новогрецькій мові – *δεν κόβει η γκλάβα του* (букв. його голова не ріже) ‘людина, у якої голова не варить’; *κουρκουτιάζει το μυαλό του* (букв. його мозок тупіє) ‘тупа, глупа людина’; *έχει μυαλό κουκούτσι* (букв. у нього мозок як насіння) ‘людина недалеко з майже повною відсутністю мозку’; *δεν μπορεί (δεν ξέρει) να μοιράσει δυο γαϊδουριών άχυρα* (букв. не може (не знає) як розділити соломку між двома віслюками) ‘тупа людина з примитивним мозком’; *κοκόρου γνώση* (букв. знання як у півня) ‘людина з малими проявами мозку’; *έχει κάλο στον εγκέφαλο* ‘глупа, невірноважена людина’; *από το βουνό κατέβηκε* (букв. спустився з гори) ‘глупа, тупа людина, зовсім неосвічена, безграмотна’; *γαϊδαρος (βλάκας) με περικεφαλαία* (букв. віслюк (дурак) у шльомі) ‘глупа, груба, беземоційна людина’ та ін.;

2) в англійській мові – *to have bats in the belfry* (букв. мати летучих щурів на колокольні) ‘хтось глупий, придуркуватий, дивакуватий’; *to have a slate* [*screw*] *loose* [*missing*] (букв. не вистачає шиферної плітки [винтика] у когось) ‘хтось не міркує, з дивакуватістю, не при своєму розумі’; *to be* [*have*] *a shingle short* (букв. не вистачає шиферу у когось) ‘хтось глупий,

недалекий»; *to have [got] rocks in one's [the] head* (букв. мати камені в голові) 'хтось не второпає чогось, бовдур'; *a poor fish* (букв. бідна риба) 'недотепа, простофиля, никчемна людина'; *empty pate* (букв. пуста голова) 'глупа, безглузду, некмітлива людина'; *as thick as two planes* (букв. товстий як дві щепки) 'тупа, некмітлива людина'; *long hair and short wit* (букв. довге волосся та короткий розум) 'хтось глупий, некмітливий'; *to have a slow wit(s)* (букв. мати повільний мозок) 'бути некмітливим, тугодумом'; *(as) light as a butterfly* (букв. легкий наче метелик) 'бездумний, легковажний, глупий'; *better fed than taught* (букв. краще нагодований ніж освічений) 'хтось глупий, неосвічений' та ін.;

3) в українській мові – *агнецъ Божий* 'розумово відстала людина'; *набітий [безнадійний] дурень* груб. 'дуже відстала, глупа людина'; *нема́ [нема́є, не було́, не виста́чає, браку́є] одні́єї [трéтьої, десято́ї] клéпки у голові́ у кого, кому, пренебрежит.* 'хтось розумово відсталий, ненормальний'; *не ма́ти гара́зду в голові́* 'неправильно діяти, бути глупим, несерйозним'; *капу́стяна [ку́ряча] голова́* 'зневаж. глупа, не расторопна, неуважна людина'; *неповна розуму* 'розумово відсталий, ненормальний, глупий'; *не ба́чити да́лі сво́го [вля́сного] но́са* 'бути обмеженим, мати вузький кругозір, пілкуватися лише про себе'; *цвіркуни тріщать у голові* у кого 'хтось легковажно себе поводить'; *у лісі росла, пенькам Богу молилась* 'недалека, неразвита, дивакувата людина' та ін.

Фразеосемантичне мікрополе «Розумова діяльність та інтелектуальні здібності людини» представлене двома семантичними групами, які характеризують мислення як процес, спрямований на об'єкт і відображає різні розумові операції та інтелектуальні властивості, обумовлені індивідуальними особливостями мислення. Семантичні групи цього мікрополя охарактеризовані у таб. 2.1.5.

Таблиця 2.1.5

Кількісна характеристика фразеологічних одиниць, що

позначають фразеосемантичне мікрополе
«Мисленнєва діяльність та розумові здібності людини»

Семантичні групи, що характеризують види мислення	Кількість ФО / Співвідношення у %		
	новогр.	англ.	укр.
Мислення як процес, що направлений на об'єкт та що відображає різні мисленнєві операції	83 / 51 %	122 / 49 %	106 / 55 %
Інтелектуальні якості та стани, обумовлені індивідуальними особливостями мислення	80 / 49 %	123 / 51 %	86 / 45 %
Загальна кількість ФО	163	245	192

2.1.6. Фразеологічні одиниці, що характеризують мовленнєву діяльність людини

Фразеосемантичне мікрополе «Мовленнєва діяльність людини» посідає певне місце в структурі фразеосемантичного макрополя «Когнітивна діяльність людини». Беззаперечним є той факт, що процеси мислення протікають у вербальній формі, а результати пізнавальної діяльності закріплюються у вербальних знаках, тому одним з важливих компонентів когнітивної діяльності людини є мовлення.

Мовленнєва діяльність – це вся сукупність розумових і мовленнєвих дій, які людина здійснює за допомогою мови. Зовнішнє мовлення (або говоріння), є фізичним і матеріальним явищем. Вона організована згідно з усіма правилами вимови, слововживання і сполучуваності одиниць мови [32, с. 15].

Мовленнєва діяльність людини може бути охарактеризована в декількох аспектах:

- з акустико-фізіологічної позиції;
- індивідуальних особливостей мовлення;

- з позиції змісту мовлення;
- емоційної забарвленості мовлення;
- причин, цілей мовленнятворення та ін.

До когнітивної діяльності ми можемо віднести такі параметри мовлення [23, с. 76–78]:

1. Індивідуальні особливості мовлення (усної та письмової). Вони кваліфікують в тому числі й інтелектуальні здібності особистості. Нижче наведені фразеологічні одиниці, що позначають мовленнєві здібності особистості з позитивного боку:

1) у новогрецькій мові – *επαναλαμβάνω σε όλους τους τόνους* (букв. повторювати у всі тони) ‘голосно, з інтонацією щось повторювати’; *αφήνω τα προσχήματα* (букв. залишати умовності) ‘говорити прямо, відверто’; *μιλώ με το «σεις» και με το «σας»* (букв. говорити на «Ви») ‘ввічливо розмовляти, звертатись у другій особі множини’; *τα λέω σε κάποιον απ’την καλή* (букв. казати комусь з добра) ‘казати чітко, прямо, без страху’;

2) в англійській мові – *to wield a caustic pen* (букв. володіти колким пером) ‘мати здатність виразово, красномовноговорити, вільно викладати свої думки’; *to have a smooth [an oily] tongue* (букв. мати гладкий [олієвий] язик) ‘бути красномовним, лестити’; *bull of Bashan* (букв. Басанський бик) ‘здорова, сильна людина з глибоким голосом’; *to talk [speak] like [as from] a book* (1) (букв. говорити [як із книги] як книга) ‘говорити вченою, книжною мовою’; *to have good lungs* (букв. мати добрі легені) ‘мати сильний голос’; *to smell of the shop* (2) (букв. пахнути магазином) ‘мовлення носить професіональний характер’ та ін.;

3) в українській мові – *гострий [клéпаний] на язiк [на слóво, на слóва]* ‘здатний точно, влучно висловлюватися’; *меткий на слóво [до слóва]* ‘хтось любить побалакати, вмiє влучно висказатися, відповісти на щось’; *аж [i] шкúра гóвóрить* на кому ‘хтось дуже жвавий, енергійний, любить побалакати’ та ін.

Негативні індивідуальні особливості мовлення передаються такими фразеологізмами:

1) у новогрецькій мові – *τρῶω τα λόγια μου* (букв. їсти свої слова) ‘не вимовляти добре слова’; *σηκώνω τη φωνή (σε κάποιον)* (букв. підвищувати голос на когось) ‘говорити гучно, нечемно, різко до когось’; *μασάω τα λόγια μου* (букв. жувати свої слова) ‘говорити неясно, невнятно’; *μου βγαίνει το λαρύγγι* (букв. в мене горло виходить) ‘дуже голосно говорити, кричати’;

2) в англійській мові – *to swallow one's words* (букв. проковтувати свої слова) ‘говорити неясно, невнятно’; *a throat of brass* (букв. горло з міді) ‘гучний або грубий голос’; *to have a sharp tongue* (букв. мати гострий язик) ‘хтось любить язвити’; *Balaam's ass* (букв. Валаамова віслиця) ‘мовчазна, покорна людина, яка раптом заговорила, запротестувала’; *to be unable to put two words* (букв. бути не у змозі поставити два слова) ‘хтось не може зв’язно, чітко, розбірливо щось вимовити, сказати’ та ін.;

3) в українській мові – *жувати [перезжовувати] жу́йку* (2) ‘невизначно, нерозбірливо говорити, вести пусту, нецікаву розмову’; *язік заплітається у кого* ‘хтось не може чітко, ясно щось сказати’; *[як, мов, ніби] [та] ба́ба Пала́жка [і ба́ба Парáска]* ‘язикатий, чванливий, надмінний’; *Валаа́мова осли́ця* ‘мовчазна, покорна людина, яка раптом заговорила, запротестувала’; *різкий на язі́к* ‘здатний говорити грубо, з образливою прямоотою’ та ін.

2. Мовлення з боку його змісту. Фразеологічні одиниці новогрецької, англійської та української мов мають непряме відношення до характеристики інтелектуальних можливостей особистості: вони можуть маніфестувати особливості складу розуму, тип мислення та індивідуально-типологічні особливості особистості [28, с. 77–78].

Фразеологічні одиниці, що характеризують мовленнєву діяльність з боку змісту, можна розділити на наступні семантичні підгрупи:

Фразеосемантичну підгрупу зі значенням «Висловлюватися, обмінюватися інформацією, повідомляти комусь щось про когось або про щось» складають фразеологізми:

1) у новогрецькій мові – *αλλάζω τροπάρι* (букв. міняти тропарь) ‘змінювати тему розмови’; *τέτοιες ώρες, τέτοια λόγια* (букв. такі часи, такі слова) ‘щось говорить не своєчасно, тоді, коли вже наявні інші принципи’; *λέω τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη* (букв. називати інжир інжиром та корито коритом) ‘називати речі своїми іменами, говорити прямо та щиро’; *ρίχνω φως σε κάτι* (букв. кидати світло на щось) ‘прояснити, уточнювати щось’; *λαμβάνω το λόγο* (букв. отримувати слово) ‘висловлюватися, настала черга виступати, доповідати’;

2) в англійській мові – *to come out of one’s shell* (букв. виходити зі своєї скорлупи) ‘припинити бути замкненим, висловлюватися, розкриватися’; *to make a shot at smth.* (букв. зробити постріл у щось) ‘намагатися вгадати чиюсь думку, висловити своє припущення’; *to put in black and white* (букв. ставити в чорне та біле) ‘ясно, чітко викладати свої думки у письмовій формі’; *to beat about [амер. around] the bush [mulberry mush]* (букв. ходити навколо куща) ‘говорити обиняками, цяцкатися’; *to loose smb.’s [the] tongue* (букв. разв’язувати комусь язика) ‘спонукати когось до розмови, примушувати когось говорити’; *to take up the ball* (букв. взяти м’яча) ‘вступити в розмову’; *to hit the high spots* (букв. вдаряти по високим плямам) ‘говорити лише про головне, звертати уваги лише на саму суть’; *to give smb. a Roland for an [smb.’s] Oliver* (букв. давати комусь Роланда для [чиєгось] Олівера) ‘давати гідну відповідь’; *to cut [to make] a long story short* (букв. різати [робити] довгу історію на коротку) ‘одним словом, робити висновок’; *to get round the table* (букв. ставати навколо столу) ‘починати обговорення чогось для того, щоб прийняти якесь рішення’ та ін.;

3) в українській мові – *обмінюватися [обмінятися] думками [словом, словами]* з ким про що ‘говорити з кимось про щось, обговорювати, розповідати про щось’; *говоріти, сказати наздогад [навдогад, реже надогад] буряків [щоб далі капусту]* ‘казати про одне, натякаючи про щось інше’; *вносити [внести] у вуха* кому ‘інформувати когось про щось невідоме, доносити’; *бити клинці* куди ‘натякати на щось, спрямовувати розмову на

якусь певну тему»; *цілитися [прицілитися]* в тóчку ‘говорити або робити саме те, що потрібно, своєчасно, згідно якійсь ситуації’; *сідлати [осідлати]* *свогó коня [кóника]* ‘починати бесіду на улюблену тему або діяти власними перевіреними методами’; *співáти [вивóдити, розливáтися, заливáтися]* *солов’ém* ‘ірон. із запалом, довго, з помпезними речами висловлюватися, казати про щось’ та ін.

Фразеосемантична підгрупа зі значенням «Мовчати, тримати секрети, не говорити зайвого, бути обережним у висловлюваннях» представлена такими фразеологічними одиницями:

1) у новогрецькій мові – *κάνω τουμπεκί* (букв. робити тумбекі (сорт турецького тютюну)) ‘не говорити, мовчати’; *σφραγίζω το στόμα μου* (букв. запечатати свого рота) ‘нічого не розповідати, відмовлятися казати про щось відоме’; *στόμα έχει και μιλιά δεν έχει* (букв. рот є, але голосу немає) ‘мовчазна, неговірка людина’; *δεν παίρνεις κουβέντα απ’το στόμα του* (букв. не візьмеш і розмови з його рота) ‘небагатослівна людина, яка стежить за тим, що каже, не розкриває таємниці’; *βγάζω τον σκασμό* (букв. дістати удушшя) ‘мовчати’; *κάνω μόκο* (букв. робити мовчання) ‘мовчати, нічого не казати’; *χάνω τη μιλιά μου* (букв. втратити голос) ‘втратити дар мовлення, замовкнути’; *κρατώ τα λόγια μου* (букв. тримаю свої слова) ‘стримуватися, не розповідати таємниці’;

2) в англійській мові – *to see [have seen] wolf* (букв. бачити [побачити] вовка) ‘втрачати дар мовлення’; *to shut one’s pan* (букв. закрити свою сковорідку) ‘замовчати, груб. заткнутися’; *to shut up like an oyster [clam]* (букв. закриватися наче вустриця [двустворчатий морський моллюск]) ‘замовчати, нічого не казати’; *to keep one’s tongue between one’s teeth* (букв. тримати язика поміж зубами) ‘мовчати, відмовчуватися, бути обережним у висловлюваннях, не казати зайвого’; *to send smb. to Coventry* (букв. відправити когось в Ковентрі) ‘припинити спілкування із кимось, бойкотувати, ігнорувати’; *to sweep smth. under the carpet [rug]* (букв. замітати щось під ковдру) ‘змовкувати, приховувати щось, особливо неприємне’; *to keep mum* (букв. берегти “мам”) ‘мовчати’ та ін.;

3) в українській мові – як [мов, ніби] *τάβυ* *κοιτνυ* ‘хтось дуже мовчазний, похмурий’; *не відавиш слόва* з кого ‘хтось дуже мовчазний, небалакучий’; *ні [ані] гу-гу* [мур-мур, слова] кому, про що (1) ‘нічого не казати, мовчати’; *тримати [держати] язiк [язикá] за зубáми* ‘мовчати, не розголошувати щось, стримуватися від висловлення чогось’; *ні зву́ку* (1) ‘абсолютная тишина, молчание’; *набирати [набрати] водí в рот* ‘вперто мовчати, нічого не казати’; *язiк [як, ніби] прирiс [приста́в, присо́х] до піднебiння [у рóті]* у кого, чий ‘хтось замовчав, втратив здатність говорити від хвилювання, тривоги, страху’; *прикусити язика* ‘утримуватися від висловлювань, замовкнути’; *присо́хнути на язичі́* ‘залишатися невисказаним (про слова, думки)’ та ін.

Семантична підгрупа фразеологічних одиниць зі значенням «вести порожні розмови, базікати» представлена такими фразеологізмами:

1) у новогрецькій мові – *πιπιλίζω το μυαλό κάποιου* (букв. сосати чийсь мозок) ‘невпинно базікати, втомлювати когось своїми розмовами’; *πιάνω την πάρλα* (букв. хапати балачки) ‘почати говорити з кимось невинно’; *βγάζω γλώσσα παπούτσι* (букв. дістати язика взуття) ‘багато та образливо говорити’; *λόγια του αέρα* (букв. слова повітря) ‘пусті слова, обіцянки’; *σου’πα, μου’πες* (я тобі сказав, ти мені) ‘довгі розмови, які нікуди не ведуть’; *ψιλή κουβέντα* (букв. тонка розмова) ‘вести довгу розмову’;

2) в англійській мові – *to waste words* (букв. тратити слова) ‘даремно говорити про щось’; *small talk* (букв. маленька розмова) ‘бесіда про пусте, про погоду, про різні дрібноти’; *sound and fury words* (букв. гучні та яскраві слова) ‘помпезне мовлення, яке не має сенсу’; *one’s tongue runs nineteen to the dozen* (букв. чийсь язик біжить від дванадцяти до дюжини) ‘хтось говорить, базікає не замовкаючи, не спиняючись’; *to have a big mouth* (букв. великий рот у когось) ‘бовтати, трепатися’ та ін;

3) в українській мові – *сипати із порожнього в пусте* ‘казати одне й те ж саме’; *плеті́ банелюки [плетеники]* (1) ‘говорити щось нездійснене’; *метати [розкидати, розсипати] бісер [пéрли] свiням [пéред свiнями]*

‘даремно казати, доводити комусь, щось, хто не здатен або не хочу зрозуміти те, що йому кажуть’; *κλεπати язикóм* ‘вести пусті, несерйозні розмови, казати про те, що думаєш’; *язі́к νόζα βύχαμι [βυσίμα] теліпáється [μotáється]*) у кого ‘хтось любить багато говорити’; *язик без кісток* у кого ‘хтось не в міру балакучий, багатомовний’ та ін.

Фразеосемантичну підгрупу «Говорити не замислюючись, не розуміти, що кажеш, пробовтатися, розкривати секрети, говорити щось погане, пліткувати» характеризують такі ФО:

1) у новогрецькій мові – *το κάνω τουμπάνο* (букв. зробити щось барабаном) ‘розбвтати таємницю’; *φαρμάκι / δηλητήριο στάζει το στόμα του* (букв. отрута капає з його рота) ‘говорити про когось щось погане’; *πιάνω κάποιον στο στόμα μου* (букв. хапати когось до свого рота) ‘казати про когось щось погане, пліткувати’; *το πουλάκι κελάιδησε* (букв. пташка заспівала) ‘розкрити таємницю (зазвичай під натиском)’;

2) в англійській мові – *to give smb. a bit [piece] of one’s mind* (букв. давати комусь частину свого розуму) ‘відверто висказувати комусь свою незгоду’; *to go off at half-cock* (букв. зриватися з наполовину взведеного курка) ‘говорити не замислюючись, згаряча’; *not to mince [without mincing] matters [one’s words]* (букв. не крошити матерію [своїх слів]) ‘говорити прямо, без зазріння совісті’; *to bite one’s tongue* (букв. кусати свій язик) ‘сожаліти про те, що було сказано’; *to open [pour/uncover] one’s heart to smb.* (букв. відкривати своє серце комусь) ‘розказувати про свої секрети, таємні бажання, переживання комусь’; *to empty the bag* (букв. спустошувати сумку) ‘викладати інформацію повністю’; *to give the game away to smb.* (букв. видавати гру комусь) ‘видати, розпатякати секрет, пробовтатися’; *to let the cat out of the bag* (букв. дозволити кішці вийти із сумки) ‘пробовтатися, розказати секрет’; *to spill the beans* (букв. розсипати кфасолію) ‘проговоритися, видати секрет’; *to explode a bombshell* (букв. взривати бомбу) ‘амер. сказати щось шокуєче’ та ін.;

3) в українській мові – *викладати [вікласти] душу* кому ‘відкрито, щиро ділитися із кимось своїми думками, переживаннями’; *вілетіло з рота* у кого ‘неодобр. хтось щось сказав, не подумавши’; *зривається [скочити] з язика [з вуст]* (1) ‘швидко, раптово проговоритися, (2) ‘раптово, поневолі з’являтися, звучати (про думки, пропозиції)’; *різати правду [в очі (у вічі)]* кому ‘(1) казати про все комусь прямо, відверто’; *свою душу повіряти* кому ‘розказати, довірити комусь щось таємне, інтимне’; *признатися, розказати як [мов, ніби] на сповіді* ‘зізнатися, розказати відверто, нічого не проховуючи’ та ін.

Фразеосемантична підгрупа «Брехати, говорити неправду, приховувати факти, розповідати небилиці, відмовлятися від сказаного» представлена такими фразеологізмами:

1) у новогрецькій мові – *κολοκύθια με τη ρίγανη* (букв. кабачки з орегано) ‘небилиці’; *πουλάω παραμύθι* (букв. продавати казки) ‘багато брехати’; *ξετυλίγω το κουβάρι* (букв. розмотати клубок) ‘вигадувати, казати небилиці, розповідати історії’; *κοπανίζω αέρα* (букв. розтирати повітря) ‘казати небилиці’; *αυτά τα λέν στον κλήδονα* (букв. це кажуть на ворожбу) ‘казати небилиці, дурниці, несінитниці’;

2) в англійській мові – *to spin a yarn* (букв. вращати нитку) ‘розповідати довгу історію, розповідати небилиці’; *to tell stories* (букв. розповідати історії) ‘вигадувати, казати небилиці’; *a cock (-) and (-) bull story* (букв. історія про півня та бика) ‘неправдоподібна історія, небилиці’; *to draw [pull] the long bow* (букв. тягнути довгий лук) ‘сильно перебільшувати, розповідати небилиці’; *to lie in one’s teeth [throat]* (букв. врати у чиїсь зуби [горло]) ‘нагло, безсоромно врати’; *to pull one’s leg* (букв. тягнути чиюсь ногу) ‘підшучувати над кимось, вводити когось в оману, дурити’; *to make a mountain out of a molehill* (букв. робити гору з кротовини) ‘сильно перебільшувати щось, надавати велику увагу чомусь незначному, маловажному’; *to eat one’s words* (букв. їсти свої слова) ‘відмовлятися від сказаного, від свої обіцянок’ та ін;

3) в українській мові – *вигáдувати [вiгадати] такé, що i в борцi не крiшать* ‘казати дурнощi’; *травiти баланду* (1) ‘говорити про щось другорядне, навмисно маскувати суть справи’; *казка про бiлого [солóm’яного, рябóго] бичкá* ‘щось вигадане, нереальне’; *висмóктувати з пáльця* ‘сказати, стверджувати щось не спираючись на факти, не маючи нiяких пiдстав, вигадувати’; *возiти [повозiти] попá в рéшетi* ‘устар. казати неправду ,врати пiд час сповiдi’; *замáзувати óчi* кому ‘вiдволiкати чиюсь увагу, переводити розмову на iншу тему, обманювати когось’; *пущáти [пустiти] ману [в вiчi]* ‘вводити в оману, примушувати когось вiрити у щось нереальне’; *наговорiти, набалáкати на вербi грушi* (1) ‘говорить глупости, бессмыслицу’; та iн.

Фразеосемантичне мiкрополе «Мовленнєва дiяльнiсть людини» є одним з найчисельнiших за кiлькiстю одиниць у структурi фразеосемантичного макрополя «Когнiтивна дiяльнiсть людини».

Фразеологiчнi одиницi новогрецької, української та англійської мов складають двi фразеосемантичнi групи: 1) ФО, що характеризують iндивiдуальнi особливостi мовлення позитивно чи негативно; 2) група ФО, що характеризує мовлення з боку його змiсту, у склад якiй входить кiлька фразеосемантичних пiдгруп. Кiлькiсна характеристика груп наведена у таб. 2.1.6.

Таблиця 2.1.6

Кiлькiсна характеристика фразеологiчних одиниць, що позначають фразеосемантичне мiкрополе «Мовленнєва дiяльнiсть людини»

Семантичнi групи, що характеризують мiкрополе «Мовленнєва дiяльнiсть людини»	Кiлькiсть ФО / Спiввiдношення у %		
	новогр.	англ.	укр.
Индивiдуальнi особливостi мовлення	20 / 11,2 %	27 / 10,7 %	18 / 8,8%
Мовлення з боку його змiсту	160 / 88,8 %	226 / 89,3 %	187 / 92 %

Загальна кількість ФО	180	253	205
------------------------------	-----	-----	-----

Згідно проаналізованим даним, найбільш численними є семантичні підгрупи ФО зі значенням «висловлюватися, обмінюватися інформацією, повідомляти комусь щось про когось або про щось», «мовчати, тримати секрети, не говорити зайвого, бути обережним у висловлюваннях», «вести порожні розмови, базікати»

Велика кількість ФО у цих семантичних підгрупах пояснюється тим, що такі види мовленнєвої діяльності, як повідомлення, передача інформації, мовчання, безглузді розмови, часто використовуються у повсякденному житті представників трьох етносів – греків, англійців та українців.

Меньшою кількістю ФО представлені такі фразеосемантичні підгрупи: «брехати, говорити неправду, приховувати факти, розповідати небилиці, відмовлятися від сказаного», «говорити не замислюючись, не розуміти, що кажеш, пробовтатися, розкривати секрети, говорити щось погане, пліткувати».

Висновки до розділу 2

Когнітивна діяльність людини є процесом відображення у мозку людини предметів або явищ дійсності. У світосприйнятті людини реальність відображається на рівні чуттєвого та абстрактного пізнання.

У магістерській роботі було розглінуто стійкі сполуки слів з ускладненим значенням, що мають ознаки стійкості, експресивності та відтворюваності.

Було розроблено класифікацію фразеологізмів, що відображають когнітивну діяльність людини у новогрецькій, англійській та українській мовах.

ФО, що аналізувалися представлені в такій ідеографічній ієрархії: фразеологічна одиниця – семантична підгрупа – семантична група – семантичне мікрополе – семантичне макрополе.

У склад семантичного макрополя ФО «Когнітивна діяльність людини» увійшли фразеосемантичні мікрополя «Відчуття», «Сприйняття», «Уява», «Пам'ять», «Мисленнєва діяльність та розумові здібності людини» та «Мовленнєва діяльність людини». Кількісні характеристики див. у таб.2.1. та 2.1.а.

Семантичне мікрополе «Відчуття» представлено 5 фразеосемантичними групами: «Тактильні відчуття», «Внутрішні відчуття», «Органічні відчуття», «Больові відчуття» та «Зовнішні відчуття». Фразеосемантична підгрупа «Внутрішні відчуття» включає 4 семантичні підгрупи ФО «Зорові відчуття», «Слухові відчуття», «Вкусові відчуття» та «Нюхові відчуття».

Кількісна характеристика ФО новогрецької, англійської та української мов, що входять до семантичного поля «Відчуття» наведена у таб. 2.1.1.

У семантичних підгрупах ФО новогрецької, англійської та української мов, що позначають слухові та нюхові відчуття, кількість одиниць рівна. Це, очевидно, пов'язано з однаковими механізмами когнітивної діяльності людини.

Кількість українських ідіом, що позначають тактильні відчуття, превалює над кількістю цих ідіом у новогрецькій мові. В семантичній підгрупі «Смакові відчуття» значно превалюють новогрецькі ФО, що, можливо, пов'язано з особливостями грецької кухні, смаковою чуттєвістю носіїв мови. Кількісні характеристика цих ФО наведена у таб. 2.1.1.а.

Фразеосемантичне мікрополе «Сприйняття» характеризують 3 фразеосемантичні групи: «Зорове сприйняття», «Сприйняття за допомогою органів слуху» та «Сприйняття людиною людини» (див. таб. 2.1.2.).

Згідно отриманим даним більшість новогрецьких, англійських та українських фразеологічних одиниць міститься у підгрупах, що позначають зорове сприйняття, адже більшу частину інформації про зовнішній світ людина отримує за допомогою зорового сприйняття.

Фразеосемантичне мікрополе «Пам'ять» представлено 4 фразеосемантичними групами: «Запам'ятовування інформації», «Зберігання інформації», «Відтворювання інформації» та «Забування інформації».

З отриманих даних, наведених у таб. 2.1.3., можна зробити висновок, що більшість ФО новогрецької, української та англійської мов міститься у групах, що характеризують запам'ятовування та забування інформації. Це, можливо, обумовлено тим, що людині більше властиво запам'ятовувати та забувати інформацію.

Кількість ФО новогрецької, англійської та української мов, що входять у семантичну групу «Зберігання інформації» однакова. У інших трьох фразеосемантичних групах кількість новогрецьких ідіом значно поступається англійським та українським.

Фразеосемантичне мікрополе «Уява» представлено 2 семантичними групами ФО: «Активна уява» та «Пасивна уява». Фразеосемантична група, що позначає активну уяву, представлена майже однаковою кількістю ФО у новогрецькій, англійській та українській мовах (див. таб. 2.1.4.). Це може свідчити про високий рівень інтелекту та про здорове функціонування ментальних процесів представників трьох етносів.

В семантичній групі «Пасивна уява» кількість ФО превалює в англійській мові. У грецькій та українській мовах кількісні показники абсолютно рівні.

Семантичне мікрополе ФО «Мисленнєва діяльність та розумові здібності людини» складається з двох фразеосемантичних груп, що характеризують мислення як процес, що направлений на об'єкт та відображає різні мисленнєві операції та інтелектуальні якості та стани, обумовлені індивідуальними особливостями мислення.

Кількість ФО англійської та української мов у фразеосемантичній групі «Мислення як процес, що направлений на об'єкт та відображає різні мисленнєві операції» превалює над новогрецькими. У семантичній підгрупі

«Інтелектуальні якості та стани, обумовлені індивідуальними особливостями мислення» більше представлені ФО англійської мови (див. таб. 2.1.5.).

З наведених у таблиці статистичних даних очевидно, що кількість ідіом семантичного мікрополя «Мисленнєва діяльність та розумові здібності людини» в англійській мові превалює над українськими та новогрецькими.

Фразеосемантичне мікрополе «Мовленнєва діяльність людини» є одним з найчисельніших за кількістю одиниць у структурі фразеосемантичного макрополя «Когнітивна діяльність людини».

Фразеологічні одиниці новогрецької, української та англійської мов складають дві фразеосемантичні групи: 1) ФО, що характеризують індивідуальні особливості мовлення позитивно чи негативно; 2) група ФО, що характеризує мовлення з боку його змісту, у склад якої входить кілька фразеосемантичних підгруп. Кількісна характеристика груп наведена у таб. 2.1.6.

Згідно проаналізованим даним, найбільш численними є семантичні підгрупи ФО зі значенням «висловлюватися, обмінюватися інформацією, повідомляти комусь щось про когось або про щось», «мовчати, тримати секрети, не говорити зайвого, бути обережним у висловлюваннях», «вести порожні розмови, базікати».

Велика кількість ФО у цих семантичних підгрупах пояснюється тим, що такі види мовленнєвої діяльності, як повідомлення, передача інформації, мовчання, безглузді розмови, часто використовуються у повсякденному житті представників трьох етносів – греків, англійців та українців.

Меньшою кількістю ФО представлені такі фразеосемантичні підгрупи: «брехати, говорити неправду, приховувати факти, розповідати небилиці, відмовлятися від сказаного», «говорити не замислюючись, не розуміти, що кажеш, пробовтатися, розкривати секрети, говорити щось погане, пліткувати».

Фразеологічні одиниці новогрецької, англійської та української мов, що характеризують когнітивну діяльність людини, позначають емотивні,

аксіологічні та функціонально забарвлені стереотипні характеристики, які наділяють етноси власними мисленнєво-познавальними діями. Саме за допомогою звертання до еталонів та стереотипів світосприйняття лінгвокультурних співтовариств відтворюється система цінностей певного етносу.

ВИСНОВКИ

Фразеологія – складний і трудомісткий предмет дослідження у сучасній світовій лінгвістичній науці. Теоретичні роботи з фразеології охоплюють досить широке коло проблем. Серед них можна виділити кілька основних: питання про обсяг фразеології, вивчення фразеологізму як основної одиниці фразеологічної науки, його природи, функціонування фразеологізмів у мовленні, питання про типологію ФО, визначення методів дослідження, розвиток фразеології на фоні появи нових лінгвістичних парадигм тощо.

У першому розділі широко висвітлене питання розвитку фразеології як науки на сучасному етапі формування нових лінгвістичних парадигм. Наприклад, інтерес викликає проблема взаємозв'язку мови та мислення, що сприяло формуванню нового напрямку в лінгвістиці – когнітивного та психокогнітивного. Активно розробляється у сфері фразеологічного значення антропоцентризм, що дає можливість аналізувати мову як систему культурних категорій. Констатовано, що саме ФО найбільш тісно пов'язані з людиною, з її оцінкою, тому семантика фразеологізмів вивчається в рамках антропоцентричної парадигми. Також відзначено, що з'явилась досить велика кількість робіт з діалектної фразеології. Дослідження питань розвитку лексики і фразеології говірок окремих ареалів відіграє важливу роль у формуванні загальнонаціональної фразеологічної картини світу.

Окремий підрозділ першого розділу присвячено дослідженню контрастивної фразеології, науки яка базується на засадах контрастивної лінгвістики. Завдання контрастивної лінгвістики спираються на багатий шар лінгвістичних робіт історично-порівняльного та типологічного характеру. Контрастивна лінгвістика порівнює мови незалежно від ступеню їхньої спорідненості з метою виявлення подібних та відмінних рис між ними. Традиційним є зіставлення рідної мови дослідника з іноземною, але існують варіанти. Так, у нашому дослідженні в ролі фонові (початкової) мови виступає іноземна новогрецька, а мовами зіставлення є рідна українська та

іноземна англійська. Контрастивне вивчення фразеології як науки дозволяє глибше розробити загальну теорію фразеології, а також отримати опис, методично зручний для викладання мови як іноземної.

Другий розділ магістерської дисертації присвячено дослідженню фразеологічних одиниць, що позначають когнітивну діяльність людини. Когнітивна діяльність людини є процесом відображення у мозку людини предметів або явищ дійсності. У світосприйнятті людини реальність відображається на рівні чуттєвого та абстрактного пізнання.

ФО, що аналізувалися представлені в такій ідеографічній ієрархії: фразеологічна одиниця – семантична підгрупа – семантична група – семантичне мікрополе – семантичне макрополе.

У склад семантичного макрополя ФО «Когнітивна діяльність людини» увійшли фразеосемантичні мікрополя «Відчуття», «Сприйняття», «Уява», «Пам'ять», «Мисленнєва діяльність та розумові здібності людини» та «Мовленнєва діяльність людини».

Семантичне мікрополе «Відчуття» представлено 5 фразеосемантичними групами: «Тактильні відчуття», «Внутрішні відчуття», «Органічні відчуття», «Больові відчуття» та «Зовнішні відчуття». Фразеосемантична підгрупа «Внутрішні відчуття» включає 4 семантичні підгрупи ФО «Зорові відчуття», «Слухові відчуття», «Вкусові відчуття» та «Нюхові відчуття».

Кількість ФО, що характеризують відчуття у новогрецькій та англійській мовах, приблизно однакова (53 ФО / 30,2 % та 56 ФО / 32 %). В українській мові вона превалює (66 ФО / 37,8 %).

Сприйняття – це процес обробки сенсорної інформації, результатом чого є інтерпретація оточуючого нас світу та сукупності предметів та подій.

Фразеологічні одиниці, що характеризують процес сприйняття, дають суб'єктивний образ предмету (явища, процесу) та відображають предмет у сукупності його якостей.

Фразеосемантичне мікрополе «Сприйняття» є третім мікрополем за кількістю одиниць (224 ФО) у структурі макрополя, що позначає когнітивну діяльність людини.

Семантичне мікрополе ФО «Сприйняття» представлено трьома семантичними групами: «Зорове сприйняття», «Сприйняття за допомогою органів слуху» та «Сприйняття людиною людини». Кількість одиниць новогрецької та англійської мови приблизно однакова (60 ФО / 27,7 % та 66 ФО / 29,4 %) по відношенню до української – 98 ФО / 43,7 %.

Когнітивні процеси відчуття та сприйняття запам'ятовуються, зберігаються та відтворюються у пам'яті. Пам'ять розуміється як закріплення, зберігання та відтворення людиною попереднього досвіду. Пам'ять є основою психичного життя людини. У складі семантичного мікрополя «Пам'ять» виділяються такі фразеосемантичні групи: «Зберігання інформації», «Запам'ятовування інформації», «Відтворення інформації» та «Забування інформації».

У цьому мікрополі кількість фразеологічних одиниць англійської мови (70 ФО / 48,2 %) значно превалює над кількістю ФО новогрецької (35 ФО / 24,1 %) та української мов (40 ФО / 27,5 %).

У когнітивній психології уява відіграє особливу роль. Уява є психічним процесом, що творить та оперує образами (уявленнями) та синтезує нові образи. За ступенем активності людини у творенні образів виділяються два типи уяви – активна та пасивна.

Таким чином ,фразеосемантичне мікрополе «Уява» включає дві семантичні групи «Пасивна уява» та «Активна уява».

Фразеологічні одиниці новогрецької та української мов представлені однаковою кількістю (9 ФО / 32,1%), ФО англійської мови превалюють (10 ФО / 35,8%).

Різні види розумових операцій відображаються у фразеологічних одиницях, що входять до семантичного мікрополя «Мисленнева діяльність та розумові здібності людини», яке представлено двома семантичними групами:

«Мислення як процес, що направлений на об'єкт та відображає різні мисленнєві операції» превалює над новогрецькими. У семантичній підгрупі «Інтелектуальні якості та стани, обумовлені індивідуальними особливостями мислення». Мислення як процес характеризується цілеспрямованістю, каузациєю, результативністю, активним волевим актом, аналітико-синтетичними операціями, оцінністю, порівнянням та негативною конотацією.

Інтелектуальні здібності та стани представлені ФО, що характеризують розумові здібності людини позитивно та негативно.

У кількісному співвідношенні новогрецькі ФО (163 ФО / 27,2%) поступаються українським (192 ФО / 32%) та англійським (245 ФО / 40,8%).

Також виділено та охарактеризовано фразеосемантичне мікрополе «Мовленнєва діяльність людини», яке включає дві семантичні групи «Індивідуальні особливості мовлення» та «Мовлення з боку його змісту». Індивідуальні особливості характеризуються позитивно та негативно.

Мовлення з боку його змісту характеризуються фразеологічними одиницями зі значенням: «висловлюватися, обмінюватися інформацією, повідомляти комусь щось про когось або про щось», «мовчати, тримати секрети, не говорити зайвого, бути обережним у висловлюваннях», «вести порожні розмови, базікати», «брехати, говорити неправду, приховувати факти, розповідати небилиці, відмовлятися від сказаного», «говорити не замислюючись, не розуміти, що кажеш, пробовтатися, розкривати секрети, говорити щось погане, пліткувати».

У кількісному співвідношенні ФО англійської (253 ФО / 39,6%) та української мов (205 ФО / 32,1%) домінують над новогрецькими (180 ФО / 28,2%).

Розроблена у магістерській роботі класифікація фразеологічних одиниць може слугувати основою для ідеографічної стратифікації фразеологізмів, що характеризують когнітивну діяльність людини у новогрецькій, англійській та українській мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ажнюк Б. М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні / Б. М. Ажнюк. – К. : Наук. думка, 1989. – 136 с.
2. Ажнюк Б. М. Контрастивна лінгвістика / Б. М. Ажнюк // Українська мова : енцикл. – К. : Укр. енцикл., 2004. – С. 272–273.
3. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / М. Ф. Алефіренко. – Х. : Вид-во при Харків. держ. ун-ті вид. об'єднання «Вища шк.», 1987. – 134 с.
4. Алефіренко Н. Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм / Н. Ф. Алефіренко. – М. : Элпис, 2008. – 271 с.
5. Алефіренко Н. Ф. Фразеология и когнитивистика: в аспекте лингвистического постмодернизма / Н. Ф. Алефіренко. – Белгород : Изд-во БелГУ, 2008. – 152 с.
6. Алехина А. И. Фразеологическая единица и слово. К исследованию фразеологической системы / А. И. Алехина. – Минск : Изд-во БГУ им. В. И. Ленина, 1979. – 152 с.
7. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1963. – 208 с.
8. Арсентьева Е. Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц / Е. Ф. Арсентьева. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1989. – 125 с.
9. Аюпова Р. А. Проблемы сопоставительной фразеологии английского и русского языков : учеб.-метод. пособие / Р. А. Аюпова. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2004. – 27 с.
10. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли ; пер. с фр. К. А. Долинина. – М. : Наука, 1961. – 394 с.
11. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15 Загальне мовознавство / Баран Ярослав Андрійович. – К., 1998. – 27 с.
12. Болдырев Н. Н. Концепт и языковое значение. Лексические и грамматические концепты / Н. Н. Болдырев // Когнитивная семантика

(курс лекций по английской филологии). – Тамбов: Изд-во Тамбовского университета, 2001. – С. 3–8.

13. Величковский Б. М. Современная когнитивная психология / Б. М. Величковский. – М. : МГУ. – 1983. – 336 с.
14. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В. В. Виноградов // Избранные труды. Лексикология и лексикография / В. В. Виноградов. – М., 1977. – С. 140–161.
15. Выготский Л. С. Мышление и речь. Психологические особенности исследования / Л. С. Выготский. – М. : Наука, 1934. – С. 45–262.
16. Гаврин С. Г. Фразеология современного русского языка (в аспекте теории отражения) / С. Г. Гаврин. – Пермь : Изд. Перм. ун-та, 1974. – 243 с.
17. Гак В. Г. О контрастивной лингвистике // Новое в зарубежной лингвистике: Контрастивная лингвистика / В. Г. Гак. – М., 1989. – С. 5–18.
18. Галиуллина К. Р. Сопоставительный анализ фразеологических единиц, ориентированных на человека в русском и английском языках / К. Р. Галиуллина, Г. А. Николаева. – Казань, 2003. – Т. 2. – С. 121–123.
19. Гизатова Г. К. Общечеловеческое и национальное во фразеологических единицах английского, русского и татарского языков / Г. К. Гизатова // Проблемы сравнительной типологии родного и изучаемого языков. Межвузовский сборник научных трудов. – Казань, 1987. – 147 с.
20. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – К. : Логос, 2004. – 284.
21. Демський М. Т. Українські фраземи й особливості їх творення / М. Т. Демський. – Львів : Просвіта, 1994. – 62 с.
22. Джелилов А. А. К вопросу о когнитивной деятельности человека в крымскотатарском и английском языках / А. А. Джелилов // II Международный тюркологический симпозиум. Доклады. – Симферополь, 2008. – С. 671–674.

23. Джелілов А. А. Когнітивна діяльність людини в дзеркалі фразеології кримськотатарської мови / А. А. Джелилов // Актуальні питання сходознавства, славістики, україністики: (Пам'яті Омеляна Пріцака) / відп. ред. В.В. Лучик. – К. : ВПЦ НаУКМА, 2010. – С. 85 – 95.
24. Добровольский Д. О. Сопоставительная фразеология (на материале германских языков): Курс лекций / Д. О. Добровольский, В. Т. Малыгин, Л. Б. Коканина. – Владимир, 1990. – 80 с.
25. Жарікова Ю. В. Семантична класифікація фразеологічних одиниць (на матеріалі румейської, новогрецької, та української мов) / Ю. В. Жарікова // Актуальні проблеми науки та освіти: матеріали XIII підсумкової наук.-практ. конф. викладачів МДУ, м. Маріуполь, 4 лют. 2011 р. : зб. наук. пр. / за заг. ред. К.В. Балабанова. – Маріуполь, 2011. – С. 372–373.
26. Жуков В. П. Русская фразеология / В. П. Жуков, А. В. Жуков. – М. : Высш. шк., 2006. – 408 с.
27. Иванова С. В. Лингвокультурологический аспект исследования языковых единиц: дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 / Иванова Светлана Викторовна. – Уфа, 2003. – 364 с.
28. Когнитивная психология / под ред. В. Н. Дружинина, Д. В. Ушакова. – М. : ПЕР СЭ, 2002. – 480 с.
29. Копыленко М. М. Очерки по общей фразеологии / М. М. Копиленко, З. Д. Попова. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1978. – 143 с.
30. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник / М. П. Кочерган. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К. : Академія, 2006. – 464 с.
31. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство: методи, принципи, аспекти й рівні дослідження / М. П. Кочерган // Мовознавство. – 2006. – № 5. – С. 34–51.
32. Кубедінова Л. Ш. Особливості фразеологічної мікросистеми «Мовлення» (на матеріалі субстантивних та дієслівних фразеологічних одиниць російської, кримськотатарської та англійської мов): автореф.

- дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15
“Загальне мовознавство / Л. Ш. Кубедінова. – Донецьк, 2008. – 20 с.
33. Кубрякова Е. С. Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи / Е. С. Кубрякова, А. М. Шахнарович, Л. В. Сахарный / Отв. ред. Е.С. Кубрякова; АН СССР. Ин-т языкознания. – М. : Наука, 1991. – 239 с.
 34. Кубрякова Е. С. Размышления о судьбах когнитивной лингвистики на рубеже веков / Е. С. Кубрякова // Вопросы филологии. – № 1. – М., 2001.
 35. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М. : Высш. шк., 1996. – 381 с.
 36. Ларин Б. А. Очерки по фразеологии (о систематизации и методах исследования фразеологических материалов) / Б. А. Ларин // История русского языка и общее языкознание. – М., 1977. – С. 125–149.
 37. Леонтьев А. Н. Мышление / А. Н. Леонтьев // Вопросы философии. – 1964. – № 4. – С. 12–23.
 38. Максименко С. Д. Загальна психологія: Навч. посібник / С. Д. Максименко, В. О. Соловієнко. – К. : МАУП, 2000. – 256 с.
 39. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособие / В. А. Маслова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Минск : ТетраСистемс, 2008. – 272 с.
 40. Мізін К. І. Компаративна фразеологія: Монографія / К. І. Мізін. – Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2007. – С. 3–27
 41. Молотков А. И. Основы фразеологии русского языка / А. И. Молотков. – Л. : Наука, 1977. – 248 с.
 42. Пименова М. В. Предисловие / М. В. Пименова // Введение в когнитивную лингвистику. Под ред. М. В. Пименовой. Вып. 4. – Кемерово, 2004. – С. 5–18.
 43. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ : Восток – Запад, 2007. – 314 с.

44. Поповський А. М. Фразеологічні одиниці зі значенням «говорити» і «мовчати» в мові художніх творів Є. П. Гуцала / А. М. Поповський // Лінгвістика. – 2009. – № 3 (18). – С. 77–84.
45. Прадід Ю. Ф. Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень) / Ю. Ф. Прадід. – К. ; Сімферополь : Ін-т укр. мови НАНУ, 1997. – 252 с.
46. Райхштейн А. Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии : учеб. пособие / А. Д. Райхштейн. – М. : Высш. шк., 1980. – 143 с.
47. Ройзензон Л. И. Русская фразеология / Л. И. Ройзензон. – Самарканд, 1977. – 122 с.
48. Роль человеческого фактора в языке: язык и картина мира / Б. А. Серебренников, Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова и др. / Отв. ред. Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1988. – 212 с.
49. Свиридова Л. Ф. Шекспир и обогащение английской фразеологии: дисс...канд. филол. наук: 10.02.04 “Германские языки” / Л. Ф. Свиридова. – М., 1968. – 195 с.
50. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) / О. О. Селіванова. – К. ; Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.
51. Селігей П. О. Структура й типологія мовної свідомості / П. О. Селігей // Мовознавство. – 2009. – № 5. – С. 12–29.
52. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови / Л. Г. Скрипник. – К. : Наук. думка, 1973. – 280 с.
53. Солодуб Ю. П. Перспективы многоязычной сопоставительной фразеологии / Ю. П. Солодуб // Филологические науки. – 2001. – № 2. – С. 48–56.
54. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 288 с.

55. Ужченко В. Д. Когнітивні аспекти вивчення фразеології в Україні / В. Д. Ужченко // Лінгвістика. – 2008. – № 2. – С. 46–59.
56. Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 494 с.
57. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка / Н. М. Шанский. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Либроком, 2010. – 272 с.
58. Эмирова А. М. Избранные научные работы : к 75-летию со дня рождения и 52-летию научной, педагогической и общественной деятельности / А. М. Эмирова. – Симферополь : Крымучпедгиз, 2008. – 366 с.
59. Ярцева В. Н. Контрастивная лингвистика / В. Н. Ярцева // Большой энциклопедический словарь: Языкознание. – М., 1998. – С. 239.
60. Burger H. Phraseologie: Eine Einföhrung am Biespiel des Deutshen / H. Burger. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2003. – 224 S.
61. Cognitive Linguistics: Foundations, Scope, and Methodology / Ed. by T. Janssen and G. Redeker. Berlin, N.Y. : Mouton de Gruyter, – 1999. – 270 p.
62. Cowie A. P. Phraseology: Theory, analysis, and applications / A. P. Cowie. – Oxford : Clarendon Press, 1998. – 272 p.
63. Fernando C. Idioms and idiomaticity / C. Fernando. – Melbourne : OUP, 1996. – 184 p.
64. Fiedler S. English phraseology: a Coursebook / S. Fiedler. – Tubingen : Gunter Narr Verlag, 2007. – 198 p.
65. Jackendoff R. Semantics and Cognition / R. Jackendoff. – Cambridge : The MIT Press. 1993. – 283 p.
66. Langlotz A. Idiomatic Creativity: A cognitive-linguistic model of idiom-representation and idiom-variation in English / A. Langlotz. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2006. – 325 p.
67. Meunier F. Phraseology in foreign language learning and teaching / F. Meunier, S. Granger. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2008. – 259 p.

68. Moon R. Fixed expressions and idioms in English: A corpus-based approach / R. Moon. – London : Clarendon press, 1998. – 352 p.
69. Reed St. R. Cognition. Theory and Application / St. R. Reed. – San Diego : Brooks. – 1996. – 479 p.
70. Rosh E. H. Cognitive representation of Semantic categories / E. H. Rosh // Journal of Experimental Psychology. – № 104. – 1975. – P. 195 – 233.
71. Seidl J. English Idioms and How to Use Them / J. Seidl, W. McMordie. – London : Oxford University Press, 1983.
72. Skandera P. Phraseology and culture in English. Topics in English linguistics / P. Skandera. – Berlin : New York, 2007. – 511 p.
73. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α. Οι στερεότυπες εκφράσεις και η διδασκαλία της νεας ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας / Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ευθυμίου. – Αθήνα : Εκδ. Πατάκη, 2006. – 130 σ.
74. Διακογιώργη Κ. Οι στερεότυπες προτάσεις και η επεξεργασία τους από παιδιά σχολικής ηλικίας / Κ. Διακογιώργη, Α. Φωτοπούλου // Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. – 2002. – № 22. – Σ. 180–191.
75. Μυτούλα Α.Θ. Η νεοελληνική παροιμία. Συγχρονική και διαχρονική προσέγγιση / Α.Θ. Μυτούλα. – Θεσσαλονίκη : Εκδ. Αδελφών Κυριακίδη α.ε., 2006. – 348 σ.
76. Παπαζαφείρη Ι. Ρήσεις, γνωμικά, φράσεις από τις Γραφές / Ι. Παπαζαφείρη. – Αθήνα : Σμίλη, 1995. – 163 σ.
77. Συμεωνίδης Χ. Εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία / Χ. Συμεωνίδης. – Θεσσαλονίκη : Κώδικας, 2000. – 122 σ.
78. Τριανταφυλλίδης Μ. Νεοελληνική γραμματική. Ιστορική εισαγωγή (1930) / Μ. Τριανταφυλλίδης. – Θεσσαλονίκη : Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1993. – 665 σ.
79. Φωτοπούλου Α. Ανάλυση των συστατικών των στερεότυπων προτάσεων: Παρατηρήσεις σχετικά με την ταξινόμησή τους / Α. Φωτοπούλου // Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. – 1993. – № 14. – Σ. 273–292.

80. Φωτοπούλου Α. Ταξινόμηση των στερεότυπων προτάσεων: Παρατηρήσεις σχετικά με την ταξινόμησή τους / Α. Φωτοπούλου // Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. – 1988. – № 9. – Σ. 223–241.